

H. de Bruin

DE VERBORGEN ONGANG*)

I

Binnen het huis duurde de stilte. Het was vreemd, treurig, en toch misschien niet zonder oorzaak.

Rienk van der Mark voelde zich schuldig, zonder nauwkeurig te onderzoeken waarom en in hoever. Hij bleef zitten wachten op een of ander gerucht, waaraan hij de gewone voortgang van het leven herkennen zou.

Een tijdlang hoorde hij slechts, diep in de oren, geruis, en bijna het zachte schokken van zijn bloed, hetgeen hem onzeker maakte, moe en futloos. Hij liet het lijf in de ronde leuning hangen, zijn blik verviel in de richting van zijn omgevallen voeten op de vloer. Zo zat hij een poos met het hoofd in de schouders, voorover, alsof het te zwaar was om het op te houden.

Rienk van der Mark begaf zich tot de slaap, even, heel even in het begin; dan was hij opeens willens zich te verzetten, om dadelijk daarop weer goed te vinden dat hij zich nu liet zinken, zoals zijn lichaam het verlangde.

Maar na enkele pogingen van beurtelings verzet en overgave ergerde hem deze houding, omdat ze zo inkonsekwent was na al die dapperheid. Hij trok zich stevig omhoog, draaide de stoel naar de tafel en begon met een mes het roet uit zijn pijp te graven. Het rauwe gekras monterde hem op, bij elke kerf was het of hij uit zichzelf het aanbaksel wegsneed. Zo — dat hielp! Hij kon de tabak weer diep wegsteken in de kop; met driftig gebaar streek hij de vlam er overheen.

„Huh — dapperheid!” dacht hij bij zichzelf, met een nerveuze, verachtelijke grimas. „Ik mag er voor oppassen dat mooie woord niet als verweer te gebruiken, Vader verdraagt het niet, deze ópenlijke desertie... liever lijdelijk verzet. Enfin, neen, laat ik er niet op doorgaan. Probeer je vader te bewonderen in de voortreffelijkheid van die kwaliteiten die feitelijk geen naam mogen hebben.”

Dat had hij straks, in de kamer beneden, toch niet allemaal beweerd wel? Rienk zocht de woorden terug die hij gebezigd had, hij vond ze stuk voor stuk. Het waren er trouwens weinig. Hier en daar verstrooid een korte zin tussen vaders betoog, een opmerking naast moeders voorzichtige vragen. Dit: „Ik meen er niet mee uit te kunnen, dat ik me in een of ander gericht verschuil achter een andermans opinie”. — „Gericht” of „geding” had hij gezegd, hij wilde er af zijn. Vader hing natuurlijk aan een woord in zo'n geval. Daarom had hij voorzichtig, met overleg, gekozen. Het voornaamste was, dat hij ze dit had laten voelen: er was geen verhaal op zijn beslissing.

Een ogenblik kwamen nu alle argumenten die hij nog had kunnen bijbrengen in hem boven. Het verwonderde hem niet, het kwam natuurlijk,

*) Romanfragmenten 1936—1940 in portefeuille.

omdat hij nu het woord alleen had. Hij zou een uur achter elkaar kunnen doorpraten — in de ruimte.

Rienk spaarde zich de moeite, hij had een afkeer van effectloze opwindingen. Hij hoopte te weten hoe en in welke richting hij zijn stukken opschuiven moest, zodra het spel opnieuw inzette: over een uur wellicht, morgen, overmorgen opnieuw... Hoe lang? Ach, hij lachte erom. Niet uit onverschilligheid, maar blijmoedig. Hij zou kunnen knielen of de armen strekken en zeggen: „Heb dank. Elk juk zal lichter zijn dan het haam, waaruit ik nu ontslagen ben.” — Welneen, dit gebaar was reeds overbodig. En hoeveel dingen daarenboven waren niet meer van gewicht...

Rienk van der Mark schikte rustig enkele kleine voorwerpen op zijn tafel bijeen: het mes, een vouwbeen, potloden, twee gele lucifersdoosjes; hij blies as en rook de kamer in, begon langzaam de bladen om te slaan van een gekreukeld boek met illustraties.

Hij had het romannetje dikwijls in handen gehad de laatste dagen. Het was een uitgave van *le livre moderne* illustré; hij had het een keer in een overmoedig verlangen naar allerhande lectuur, naar dingen die op het eerste gezicht, om een of andere niet aanstonds verklaarbare reden, begeerswaard leken, gekocht. Bij een stapeltje andere, onderling geheel verschillende werkjes: een monografie over franse kunst, een bundel meditaties, een bloemlezing, opstellen over hedendaagse wijsbegeerte... Enfin, zoveel tot het tientje naastbij uitgegeven was, het laatste van een kleine som die hij een paar weken bij zich had gedragen. Maanden kon hij kleinzielig zijn bij geld-uitgeven, om dan plotseling royaal te worden, verkwistend bijna.

Dan gaf hij overmatige fooien, uit puur plezier, om iemand blij te maken, naar hij meende. Wellicht was hij bij zo'n gebeurtenis zelf een ogenblik het sterkst onder de indruk, kregen zijn ogen even een vreemde glans en zag hij de wereld aan voor een zomertuin. Om daarna te bekenen, dat hij toch eigenlijk voor kind speelde, dat zeepbellen blies.

Rienk van der Mark gedacht al zulke dingen vluchtig; want er doorheen speelde zijn vernoegen aan krabbels, tekeningen, waarvan zijn blik elke lijn, elk vlak bestreek. „Zie je,” mompelde hij halffluid, „dat is zo door en door reëel gezien, niet gestyleerd, bewegelijk van contour, en een sfeer evengoed... En dat zomaar in potlood. De ene keer broeis, domp — hier: een coupé met drie personen en zo zuiver die romantische miezerigheid van de slechte verlichting..., een vage kop in de schaduw.” Hij plette het papier onder zijn handpalm, het voelde aan als een lap, het beïnvloedde hem toch als een warm-levend wezen; als materiaal, waarin de ziel reeds ontwaakt.

Onwillekeurig tastte Rienk naar de klamp van de grote schuifla onder het tafelblad. Hij trok haar half-uit, en zocht in een doos met rinkelende rommel naar een staafje houtskool. Het knapte af in zijn greep.

Vanuit dezelfde beweging waarmee hij de hand weer ophief, beschreef hij toen, snel, als met gestrekte duim, papier dat onder zijn bereik lag.

In drie, vier windingen streek hij de kap van een schedel, met haar, wrong en zijslag neer; wachtte — liet blindelings de lijn van een profiel losvieren uit zijn vingers. Met een enkele blik keurde hij de uitdrukking. Ze boeide hem niet. Het gelaat was wezenloos, stil en fixe als de kop van een wasfiguur. Driftig draaide hij nog een ovaal over het linkse, witte vlak: een ei-hoofd met oren, een mombak... rats! daar vloog de prop in een hoek.

„Larie,” foeterde hij. „Absoluut zwakzinnig. Een routinekladder, een reclamekrabbelaar, nog helemaal vast in de ouwe sleur. En — tòch zulk knap werk geleverd, zeggen ze. „Z e” — allah-là-la. Jawel. Maar dat is achter de rug. In elk geval.”

Rienk van der Mark vatte opnieuw het boek, hij beduimelde het, klemde er zich aan vast als aan een reddingsgordel. Hij begon dan woorden te spellen, vond dadelijk bij intuïtie de betekenis, las, raakte op drift naar een ander gebied.

Er stond een valse windtrek op het uitgedraaide venster, af en toe verwikte de haak knarsend in de krammen. Beneden herhaalde zich telkens de inzet van een melodie. Van poging tot poging weifelde de greep na het herstel van de vorige mistast.

Bij elke nieuwe passus in het boek dacht Rienk een ogenblik: „Hè — dat raam, die piano... Hield het nu op?” Hij las al weer. Maar ergens in zijn aandacht stak de prikkel nog.

En toen, opeens, veerde hij uit zijn stoel en liep naar het raam.

Hij ritste de gordijnen ineen, strikte ze vast in een lus van de hang-snoeren. Maar de halve lucifer die hij tussen het haakoog probeerde te wringen, spleet en viel omlaag: hij rekte het hoofd over de vensterbank... Vanaf de smalle luifelrand eronder trok de gleuf van een lichte hoed een voor in zijn gezichtsveld. Snel borg hij het hoofd weer binnen en trad terug.

Terwijl hij opnieuw keek, zag hij zijn vader kalmaan de straat oversteken, op de fiets; hij zette wat vaart zodra het rijwiel gelijkspoorde langs de ruiggewaaierde berm van het zand.

Opmerkelijk werd opeens de rust, de horige atmosfeer van voorjaar, de broze helderheid van het licht.

Rienk leunde voorover: was dat nu werkelijk nog het geriktik van de naaf? Uitgesloten natuurlijk, op deze afstand! Verbeelding, dacht hij. Maar het hoorde bij vader, je wist aan het repeterend tempo van dat geluid, hoe hij uit- of thuis-reed. — Zie je? hij was al bij de oprit van de kanaalbrug, aan zijn beweging was merkbaar dat hij nu de versnelling overschakelde.

„Belachelijk,” vond Rienk; maar zijn gelaat verried niets. Zelfs niet toen hem inviel, dat vader zich onlangs waarlijk zo'n verkeersspiegeltje had willen aanschaffen. Ze hadden gespot: „Dan moet u ook een vlaggetje voorop zeten”. Nu, op dat moment had hij zijn voornemen prijsgegeven. Niet zonder verzet: het leek hem safe, omdat het zo druk was langs de weg... enfin. En daarna had vader de penningen aan zijn postzegelverzameling besteed; precies voor een complete serie, om het gevoel van ontbering volkomen te delgen...

Rienk aarzelde. Er verroerde zich een herinnering in hem: Hij had twee of drie portretten van zijn vader absoluut in puin geschilderd, nog op het laatste ogenblik, waar de man levend bij zat. „Ben ik dat?” had hij gevraagd. „Waarom veeg je toch altijd op het allerlaatst die ogen zowat weg?”

En toen na die bijna meewarige vraag de zakelijke opmerking: „We zullen er nu maar voorgoed mee uitscheiden, niet? Dat wordt toch niemendal”. — Hij moest eens weten dat hier achter de kast een doek stond, het werk van een goed uur misschien... en dat wás hij! — door—en—door. Maar hij zou zeker, nóg verbaasder, uitroepen: „Ben ik dat?...”

Natuurlijk, ten overstaan van zijn vader hadden de bewijzen van zijn

aanleg gefaald. Waarom? Omdat hij op de beslissende momenten, haastig en verward, de wezenskenmerken had verdoezeld. Resultaat: de „smash” van een gelijkenis.

En daarna? — Om welke reden was vader toch nog ettelijke malen komen poseren, en aanvankelijk met dát geduld? Misschien om, met het voorbeeld voor ogen, zijn overtuiging te kunnen versterken, dat hij, juist te weinig talent, een té wankele opvatting bezat, om zich als een zelfstandig, afzonderlijk artist te kunnen handhaven? Volgens vader had immers de keus van dit „vrije” beroep in dat geval tenminste zin. Dan was het, nu ja... verantwoord.

Rienk van der Mark verwijderde zich langzaam, besluiteloos, weer van het venster. Hij dacht aan allerlei dat in het verloop van een jaar was voorgevallen. Aan vaders volijverige moeite om hem aan praktisch werk te helpen, hetgeen hem opeens gelukte. Het aanhoudend, dwingend pleidooi op die avond: „Man, er zit een toekomst voor je in, geloof me. Aan ideeën ontbreekt het je niet, je kansen liggen in het reclamevak. En ik heb de toezegging, dat ze je van meet af aan een leidende rol zullen toekennen. Want dat wóu ik zo... en dit is een relatie, dat móet je accepteren...”

En nu, vanmorgen, na een hele reeks van die ellendige teleurstellingen, van maand tot maand sterker dat gevoel van onttakeling: de vrijwillige bevrijding, zonder voorkennis... Neen, toch niet. Ze moesten thuis, in het stadig vermoeden, dat er iets op til was, reeds voorbereid zijn geweest.

„Ja?... zou het zó zijn?” overwoog hij.

Rienk luisterde weer naar de stilte binnen het huis. Het kwam hem voor, dat ze luw was geworden, trager. Deze rust was dezelfde van zoveel vorige Zaterdagmiddagen, wanneer ieder deed wat hem goed dacht. Men moeide de ander niet zolang geen blik of gebaar verried, dat hij verlegen was met de tijd, of met zichzelf.

Nu was Rienk van der Mark zomaar in een zóne beland, waar de atmosfeer lauw aanvoelde. Hij realiseerde het zich, zonder verwondering. Hij kwam tot zichzelf, bespeurde dat hij gerust was, tevreden, en dat alles misprees hij niet, denkend: „laat ik het nemen voor wat het lijkt. Hevige deining heb ik niet veroorzaakt, niet gewild ook. Waarom? Ik heb nog maar een heel klein polletje grond onder de voeten.”

Er kwam aanstonds beweging in het opzetten, lust om de handen uit te steken, ergens ruimte te maken. Hij keek om zich heen.

De tafel stond precies midden in de kamer, al te huiselijk. Hij ontwierp, her en der de ogen wendend, een nieuwe schikking van voorwerpen. Ze waren stuk voor stuk nutteloos ergens terecht gekomen... om uit de weg te zijn. Zijn blik trok ze weer uit hun schuilhoeken.

Hij sloeg het gordijn open voor een opstal van planken, daar stond de hele pottenrommel, glaswerk, een verzameling flessen. Hier en daar schoof hij die dingen uiteen: hij kon ze na deze vluchtige monsterring tóch wel laten staan, zó, in het volle vensterlicht, in de prille schrik van hun herrijzenis.

Maar de tafel zette hij achteraf; hij schrok ervan toen hij dat meubel daar tegen de muur zag staan: een *buffel*. „Ik zal hem zijn vier poten minstens half amputeren.” bedacht hij... „een prachtig podium en tegelijk een flink plat om er een lunch op uit te stallen, als er eens iemand is.” Twee lage, luie stoelen had hij al, hij zou hier een lamp aan de zoldering hangen... kláár!

Het duurde enkele ogenblikken voor Rienk zich met deze voorlopige schikkingen begon te verzoenen. Hij draaide zich om en om op de lege plek midden op de vloer, het leek hem toe of hij rondtolde in een magazijn, waar juist dat wat hij zocht onvindbaar was. En wat zocht hij eigenlijk? Hij meende dat hij het geweten had, zoëven nog, of daarstraks toen hij voor het raam stond en zijn vader nakeek; natúúrlijk... het portret.

Hij liep naar de kast en futselde het doek er achter vandaan. Zonder er naar te zien veegde hij vlug met zijn zakdoek het stof eraf, zette het meteen op de ezel. Hij bleef pal voor het schilderstuk staan en stelde het bij, kalm, totdat het vlak egaal verdoft was. Hij bestreek het met zijn hand, onder die bijna mechanische aftasting riep hij het beeld weer in zich op.

Maar toen hij, terugwijkend ineens, de ogen opsloeg, viel hem slechts in, dat het stuk hier en daar wel danig ingeschoten zou zijn; van dichtbij keurde hij de plekken, alsof hij een vale, sleetse jas onderzocht, alvorens hem af te danken... Want Rienk had bij zichzelf al beslist, dat hij eerst na de retouche nogmaals de vergelijking mocht aandurven met wat hem voor de geest stond. Hij camoufleerde de mens in de houding van de vakman. Dat wist hij wel, maar hij suste zichzelf met alweer te denken: voorlópig...

Er was iets dat hem bleef hinderen. Zijn gevoelens hadden geen spel, ze schoten telkens vast als knikkers in slijk.

Tot verzet begon hij zachtjes voor zich heen te fluiten, iets wat hem anders vanzelf overkwam, als hij het gerei klaar had staan en bezig was, verf en kwasten te sorteren.

„Ik heb een vak afgezworen,” dacht hij intussen, „maar ik zal me nog duizend keer op doodgewone ambachtelijke manier moeten verstrooien. Want... de begenadigde luilak uithangen — neen!” Rienk bespeurde neiging, om dit te bezweren.

In plaats daarvan klapte hij de schilderkist open en nam het palet eruit. Hij tastte rond aan de tuben, enkele ervan waren bovenaan verkorst.

II

Rienk voelde zich vrij, opgeruimd, lichtvaardig, toen hij buiten liep. Hij wandelde door het tedere, blauwstuvige zonlicht langs de huizen; volwassen: onbeschroomd.

Hij bleef treuzelen bij het haltehuisje van de bus, keek terug de weg af die verderop met een boog naar het polderland helde. Een kleine, zwarte auto trok slepend door de bocht. Toen Rienk al weer een honderd meter doorgeslenterd was, streek een kuchend signaal hem aan de kant; hij ging op de hardstenen straatrichel staan en daarna in het dunne, mulle zand erachter.

„Zondag...” dacht hij. „Zonde... Nee, toch niet.” Het was al weer over. Hij overwoog: „Madje Segers? Ik kan op mijn gemak om twaalf uur bij haar zijn. Alleraardigste bloemetjes schildert ze. Het is háár dag, uitgezocht. Er zal zon in haar kamer zijn, fleur... Ze zal wel een paar boterhammen over hebben, dun, maar vers; en allicht wat snoepgoed... O, allicht.”

Hij wandelde: zijn heldere, lange regenjas flapte weerszij tegen zijn handen; hij vond in het holletje van zijn zak een weke, gepletterde sigaret, daar leende hij bij de kanaalbrug van een opgeschoten knaap een korreltje

vuur voor. Maar hij verknoeide met zijn inhaligheid het slappe peukie van die jongen ook nog, zodat die het niet eens weer wilde aanpakken, over de leuning spuugde en wegliep.

„Het spijt me,” zei Rienk. „De mijne is ook een vondeling.”

„Dat zal wel,” riep de jongen, „daar zie je naar uit.”

Madje Segers ontving hem op het eerste bordes van een onafzienbare trap. Ze hield haar been angstvallig gestrekt tegen de deur, het tochtte, en ze had de knip van het veiligheidsslot laten uitstaan.

„Zeg? Jij?... half en half meende ik het al...” Ze stak vlug het penseel in de borstzak van haar blauwe jumper en gaf Rienk een slanke, fragiele hand: „Kom dadelijk mee, zeg.” Ze sukkelden de gang in.

Madje's kamer was werkelijk licht van zonneweerschijn. De echte voorjaarskoestering gloriëerde echter nog buiten de halfopen vensters, achter de smalle overslag van ijle, flakkerende schaduwen. Er stond een driekantig stoeltje bij de boekenkast: „Ja, goed,” zei ze, „ga hier zolang even zitten, wil je?” Ze zwikte de veldezel een slagje om, ze durfde hem niet helemaal in de hoek aan kant zetten, maar zó...

„Je werkt?” vroeg Rienk. Ze had allang bespeurd dat hij zat te gluren; het verraste haar bijna, dat hij zo vriendelijk, met behoud van het beetje afstand waar ze nu nog behoefte aan had, om wat toeschietelijkheid van haar kant bedelde. Aarzelend antwoordde ze: „Ach, als gewoonlijk, hè. Het blijft altijd proberen...”

„Je bent te bescheiden,” zei Rienk. „Hou je boel toch niet zo achteraf. Ik ben óók weer in het vak. We moeten straks eens praten...” Hij stond op: „Je doet wat onbeholpen, lijkt me. Doe je tegen al je bentgenoten zo?... Madje —”

Rienk had het nauwelijks gezegd of hij proefde de nasmaak van zijn woorden, melig, wee, walgelijk. Wat sta ik hier te lamenteren, dacht hij. Hij kon de reden niet weer opdiepen, die hem had doen besluiten om naar Mad Segers toe te gaan. Wat verbond hem met haar? Niets! Hij had haar zich mogelijk slechts herinnerd als een aardige verschijning tussen de lui van de Kring: een kalm, onopdringerig wezen, altijd wel gezind om te babbelen, maar nooit hartstochtelijk voor opvattingen, zelfs niet voor haar eigen genre.

Hij keek naar de plek waar ze haar palet had gelegd; hij voelde hoe voorzichtig het er heengeschoven lag, op een krant naast de schilderkist. Hij zag de prutsjes verf, hier en daar aangetipt; de dunne, geduldig rondende vlekken van de mengkleuren.

In een paar seconden tijds ervoer Rienk van der Mark een soort aftakeling, inwendig een versterving, waar hij eerst bijna week, murw van werd, en dan opeens wreed. Hij huiverde, meende tegelijkertijd te merken dat een hoge blos over zijn kaken streek. Lomp verschoven zijn voeten, hij vroeg kwaadaardig: „Is het hier nu zo benauwd, of... ligt dat aan mij?”

„Zal je je wel verbeelden,” zei Madje, en meteen daarop: „Kijk, hier ben ik mee bezig.” Ze zette het stukje op de bankleuning tegen de wand. „...een kan met paarse tulpen...”

„Dat is nogal duidelijk te zien,” zei Rienk... „jà... hm.”

„Hoe bedoel je?”

„Nou... het lijkt sprekend.”

„Ik zou bijna denken, dat zo'n opmerking van jou niet bepaald complimenteus is... maar je weet, zó... alles wat ik schilder, is van dat slag...”

„Nu — júist — mij dunkt, wat ik zei, moet je als de hoogste lof opvatten. Het is het oordeel van een liefhebber van 'e... dat slag werk."

„...Maar 't is je eigen oordeel nièt, vrind, — ik vind het trouwens vreemd dat je zo doet, want zoëven noemde je mij te *bescheiden*..."

„Nu ja, — ik noem' dat, zo'n ding nu ook weer, over het algemeen te... bescheiden, zéker. Ik kan het niet fatsoenlijker uitdrukken..."

Rienk was al langzaam onderweg naar de hoek, waar Madje haar product nog eens zwiingend bestaarde. Zonder af te wachten tot hij naast haar was komen staan, plaatste ze het doekje plotseling terug op de ezel. Toen praatte Rienk, terwijl hij twee vingers kalm in zijn lege vestzak stak: „Zèg — ik zou om een uur of twaalf eigenlijk ergens zijn. Hoe laat hebben we het zowat?"

„Half-één," zei Madje, prompt. Het klonk hard, als een startschot. Ze bleef met de rug half naar hem toe staan, ze hield het polshorloge zólang tegen haar oor tot Rienk zich verwijderde.

„Misschien zien we elkaar binnenkort op de Kring," wensten ze over en weer bij het afscheid, ze wensten het hartgrondig. Ja, waarom?

„Je moest me toch maar een gulden lenen," riep Rienk toen hij al op de mat beneden stond. Madje klepperde hem achterna om het geldstuk aan te reiken.

„Ik ontdek dat ik geen duit op zak heb," bromde hij. En zij, terwijl ze nog eens de lijn liet zwiepen om de deur verder open te trekken: „Het misstaat je niet. Dat hoort er zo bij. Saluut!"

— Buiten staan, onder de dekking van een muur en een linie van kozijnen; omzien even, en niet meer goed weten waar je de schuilplaats uitgekropen bent; de straat is een lange, lange loopgraaf, er zwerven drie kerels zonder wil of wapen, er snuift een wolfshond langs de lege goot...

Rienk lokte het dier toen het zijn kop ophief en hem opnam. Hij kon dat onwezenlijke staren slecht verdragen; hij dacht: „Kon ik je maar bijbrengen, dat ik kameraad met je wil zijn, nu dadelijk wel."

Hij riep vleidend: „Puck? — hé, Puck?" — hij twijfelde niet of een dier met creatuurlijk besef moest aanvoelen dat hij hem uit een eerlijk en diep bewustzijn van lotsverbondenheid zo aansprak. De naam was weliswaar een gemeenplaats, maar even zinrijk op het eerste, onverdachte gehoor als de begroeting „broeder" onder mensen.

Echter, de hond blafte, luidruchtig, met ogen als glazen stuiters.

Rienk greep de gulden in zijn jaszak, hij schudde hem losjes in zijn knuist — hij kon niet eens rammelen met zijn geld. Lachend, voorzichtig, stak hij daarna zijn hand met het zilverstuk erop uit naar de, tussen minachting en vertedering weifelende, hondesnoet. Het dier kuchte schor over zijn lange tong en sprong met een grauw naar de overkant.

„Prachtig," zei Rienk, „waarachtig ik ben er zelf ook vies van. Wat moet ik er mee uitvoeren?" Hij begon snel over het trottoir te lopen, hij grabbelde haastig in de binnenzak van zijn vest; hij had wel eens de gewoonte gehad er een tientje te bewaren... „nu-ja, alles wat je zo voorbedacht opbergt, dat weet je altijd het eerst te vinden, zomaar op de tast."

Dus: één hele gulden bezat hij. Hij wenste dat hij in stee tien dubbeltjes had; hij liep een poosje heel ernstig te zinnen op een manier om gauw aan wat kleingeld te komen; hij tobde bijna over die narigheid, dat je met een zo'n grote penning op zak drie-viermaal misgreep, en dan ineens raak, zéker — maar met een schok waar je ziel bleek van werd... „verdraaid,

met wat losse dubbeltjes, hier en daar tussen de naden, voel je je veel meer safe. Ik weet nú, dat verrassingen uitgesloten zijn."

Hij vatte de gulden al weer tussen duim en vinger, tot twee keer toe dacht hij daarop met schrik dat hij het nummerplaatje van de vestiaire in de leeszaal — stómmers! — nog bij zich had.

Maar dicht in de buurt van de binnenstad, gretig plotseling om tussen het vertier te komen, werd Rienk helder, gewoon, mens. Behalve dat hij zo'n toegeregen gevoel had onder de ribben, en, aan gene zijde van deze knaging als hij haar namelijk een ogenblik vergat, een soort heimwee naar de wrede, zoetige smaak van tabak.

Hij kocht over de toonbank heen een paar bolle koeken, zulke waarvan hij zich herinnerde dat je er, al slenterend en smullend, vrij spoedig mee geplaveid was, verstevigd en zat. Hij verdroeg daarop de dikke sigaretten-smook als schuim, hij werd er luchtig van; hij kreeg ideeën, waarvan hij sommige verwierp ofschoon het hart, het lijf, begeerde dat ze nu terstond werkelijkheid waren.

Rienk flaneerde rond, hij stroopte de stegen af om een goedkope gelegenheid te vinden waar hij een grote bak koffie kon drinken. Hij overpeinsde, ootmoedig en cynisch tegelijk, dat hij te berooid was om baldadig te zijn: „jammer — jammer, wat zal je er meer van zeggen,” grinnikte hij. „Er steekt een voorzichtig burgermannetje in me; maar, afgezien daarvan... Madje Segers was me toch te kras... nee... ik heb natuurlijk eerst gemeend, dat ik me aan haar wat kon opscherpen... Inplaats van meteen naar een behoorlijk iemand toe te gaan en op de man af te zeggen: daar ben ik weer, laat eens kijken hoe de zaken staan... hm."

III

Sandrina.

Kijkt men naar haar? Ze loopt haastig en zonder erg, of alles haar koud laat. Maar af en toe kittelt ze zichzelf met het vermoeden, dat iemand nu jegens haar glimlacht en haar zachtjes prijst als „dat bruine kind”...

Ze liet het spel der ogen na. Ze liep te denken aan dingen die verrukkelijk waren en aan narigheden; gaande tussen de mensen door, bedotte ze hen schijnbaar met haar zelfbehagen, haar trots, haar afkeer en onnozelheid.

Keek daar iemand?

Sandrina week terzijde. Ze begon stap voor stap te treuzelen langs de ruit van een brede étalage. Opeens bleef ze staan, glurend om de hoek van de laatste pilaster, alsof haar aandacht op het nippertje door iets werd aangetrokken.

Het was slechts om zich nog eens te inspireren op een glimp van haarzelf, van haar toet, het marter-bontje en het grijze, strakke mantelpak.

Vier-en-twintig is ze, en bijna drie jaar... weduwe. Ach nee —, het is te gek! Dat gaat toch niemand iets aan? Ze zouden er meer achter kunnen zoeken dan ze zelf ooit wilde of deed. Het huwelijksbed is nauwelijks lauw geweest van de eerste liefde; als had ze zich met iemand een poosje afgegeven en meer niet.

Méér niét? Ze schokte een paar maal heftig op, om de lichtzinnigheid uit te schudden. Toen raakte ze tot een inzicht: een curiosum was ze, dat men plotseling gretig nam en daarna verwaarloosde.

Haar vader had haar klein uit Indië meegenomen; ongeveer zoals matrozen een aap of een papagaai meebrengen, veronderstelde ze smalend. Ze wist niet of ze het zelf altijd zo gevoeld had, of dat iemand haar vroeger misschien met deze argwaan had vergiftigd. Maar op dit ogenblik was er zeker geen verklaring denkbaar die helderder, naakter was en haar meer voldeed. Ze stak haastig het grote plein over en zon op hoon voor alle mannen die haar hadden gekozen en... vergeten.

Toen Rienk van der Mark Sandrina Wijs binnen liet in zijn atelier, nadat ze tweemaal driftig had aangeklopt, was hij zo verwonderd, dat hij vergat haar te groeten.

„Kom ik wel gelegen?” vroeg ze, rondkijkend.

„Maar natuurlijk,” zei Rienk. „We hadden toch afgesproken?”

„Dus u verwachtte mij?”

Ze liet het bontje van haar hals glippen en hing het over de deurknop.

Rienk verontschuldigde zich. „Ik ben nog helemaal niet op stel; maar eigenlijk is een schilder dat nooit.” Haar blik ontwijkend, zei hij: „Ja — u mag hier overal rondlopen, maar, tot mijn schande, er is nog niet veel te zien.” Hij bood haar een rieten armstoel bij het raam.

Terwijl Sandrina plaats nam en daarna, met de hand onder het hoofd, bleef uitstaren tussen de hardgroene striemen van een boom op het binnenplaatsje, flitste het in Rienk op, dat hij nu de durf maar moest hebben, haar zó te laten poseren. Echter, ze verschikte zich al weer en hij vond haar opeens nietig en houdingloos. Jammer; hij was haar meer verschuldigd dan ze in de verste verte kon vermoeden.

Hij had haar voor het eerst ontmoet op die late, roezige avond na het gezwalk met Bertus Buysman. Ze stond op de pont, alleen, onder de brug, in een lange donkere regenmantel. Boven de kraag uit glommen slechts haar ogen, terwijl ze aanhoudend in zijn richting keek; zonder, naar het schein, opzettelijk op hem te letten. Tenminste, ze was geschrokken toen hij haar aansprak.

Waarom had hij haar toen niet laten gaan, daar het er hem toch niet om begonnen was geweest, uit een of andere naglorende lust tot avontuur tenslotte nog een eenzaam, kleums wijfje te verschalken. Ja, — wáárom niet? —; omdat ze het enige tastbare object was geweest na al die visioenen van een in water en licht versieperde stad.

Sandrina was opgestaan, toen ze zag dat Rienk bezig was met papier op te spannen. „U zult misschien langer geduld moeten hebben dan u lief is,” waarschuwde hij.

„Om u de waarheid te zeggen geloof ik, dat u me niet verwacht had,” zei ze.

Rienk antwoordde niet. Hij neuriede en dacht: „je had ook kunnen wegblijven. Geholpen was ik toch! Want natuurlijk heb ik dit maar aangehaald om een aannemelijke reden te hebben voor een werkplaats buitenshuis. Bertus zal lachen als hij hoort hoe handig ik dat heb ingepikt.”

Eindelijk liet hij haar weer plaats nemen bij het raam. Ze moest het zich maar gemakkelijk maken, ried hij; dan zou hij wel kalm aan een beetje beginnen te werken. Maar hij zette geen streek en na enkele minuten van koele stilte nodigde hij haar uit wat te babbelen, het deed er niet toe waarover; want dat moedigde hem altijd erg aan, beweerde hij. Het ging niet zozeer om een portretje, maar misschien wel om een heel tafereel, een heel drama, dat wist hij nog niet precies.

Sandrina antwoordde, dat ze niet veel te vertellen wist, en met haar eigen drama niet te koop liep.

„Of wist u er soms al wat van?” vroeg ze, nieuwsgierig. Ze wantrouwde Rienk opeens en meende een verklaring gevonden te hebben voor zijn vrijpostig optreden van die Zondagavond.

„Ik weet eerlijk niets van u,” bekende Rienk. „Als ik per slot een slachtoffer in u ontdekt heb, dan is het bij toeval. Of gelooft u misschien aan helderziendheid?” Hij werd ineens opgewekter en begon met losse hand het spoor van zijn ogen te volgen langs de omtrekken van Sandrina's figuur.

Het opzetten van de schets voltrok zich snel; ze zwegen beiden die korte, spannende poos, voelend dat elke onderbreking noodlottig kon worden. Twijfelachtig bleef Sandrina's verwachting van het welslagen van haar portretst. Want telkens als het aanhoudend, soms driftig dompen en vegen weer inzette, dacht ze met wrevel dat ze te vergeefs had geprobeerd om vrolijk te kijken.

Intussen hield ze zich goed door zich steeds opnieuw te binnen te brengen, dat Rienk haar had gevraagd of ze aan helderziendheid geloofde. Het stond voor haar vast, dat hij zinspeelde op haar ongeluk. Het speet haar, dat ze de gelegenheid had laten schieten om meteen op zijn vraag in te gaan. Terwijl ze daar zo zat en merkte hoe Rienk haar soms rustig bespiedde, meende ze al weer bedreigd te worden door een nieuwsgierigheid waaraan ze straks onverhoeds ten offer zou vallen.

Om haar verzet op de proef te stellen, begon ze ineens met een kinderlijke, lijkige stem te praten. Ze vroeg of Rienk misschien ook gehoord had van dat vrouwtje dat zich de kaart had laten leggen om te weten of ze weer met behoorlijke vooruitzichten kon trouwen.

„Nee,” zei Rienk. „Maar zo iets komt natuurlijk elke dag voor. Dat zijn eigenlijk van die rare grappen waar verstandige mensen niet op moesten ingaan. Vindt u ook niet?”

„Och,” meende ze, „je moet er maar vóór staan. Ik heb zelf mijn man amper twee maanden gehad, en daarvan was hij nog maar veertien dagen thuis... en toen sloeg hij de eerste de beste reis, bij bladstil weer nota bene, over boord... Ik weet nu wel wat ik gehad heb, maar ik wou ook wel liever eens weten wat ik nog kreeg.”

Ze zweeg, schichtend met de ogen, in afwachting of Rienk haar zou aanmoedigen of ontzien. Hij zou haar natuurlijk wel ongemoeid laten. Hij tastte niet strelend naar haar, slechts met snelle wendingen van de blik, die vast, koel, haar omtrekken afschoot. Sandrina voelde zich koud worden in het ijle, witte licht. Ze reikte voorzichtig naar het venster, alsof ze vreesde dat het broos was.

Toen Van der Mark het tekenbord op de tafel schoof en opstond kwam zij ook dadelijk overeind. Beweeglijk streken haar handen over het korte manteljasje terwijl ze Rienk tegemoet ging. Ze bleef nog op een afstand, denkend: hij moet het toverwoord er nog over uitspreken en dan zal ik kijken.

„Wat vindt u ervan?” vroeg Rienk. Zijn oogopslag kwam zo vreemd, starend, over haar, dat ze onwillekeurig even terzijde uitzag in de hoeken of er ergens een schim oprees van haarzelf. „Ik weet niet,” zei ze ineens, zich over de tafel buigend. Een lichte prikkeling van stofgeur leidde haar af; met een glimlach, flitsend over haar tanden, richtte ze zich weer op.

„Ik vind het toch al wel mooi,” zong haar vleiende stem. De glans van dat „mooi” rilde over haar lippen.

Eén moment, terwijl Sandrina met heldere aandacht nog op de tekening keek, voelde Rienk haar beeld als in zich binnenschieten; zijn handen, hangend in de lange jas, ervoeren, opgeschokt, ineens het bestek van haar figuur, de curve van wimper tot keel...: hij bukte zich weer naar de tafel, met de mond dicht over het papier alsof hij erop zou blazen, zei hij langzaam: „het is niet, wat ik hebben moet.”

„Dacht ik het niet? al weer de verkeerde te pakken,” riep Sandrina. Onverwacht richtte ze zich op, of ze wilde opspelen, Rienk, verwonderd, zag haar staan: gespannen in haar jasje, de ellebogen gespitst, de kleine korrekte schoentjes onbeweeglijk tegen elkaar.

„Daar meen je niks van...”; hij voelde dat het hem niet af ging, joviaal tegen haar te zijn.

„En of ik dat meen,” zei Sandrina. „Smoesjes verkopen is mijn vak niet.” Meteen had Rienk zich hersteld.

„Ik vraag niet naar uw vak,” zei hij, „er zijn vrouwtjes genoeg om model te staan; ze strijken er haar centen voor op en daarmee uit. Nou?”

„Wat? Ik had er geld voor kunnen krijgen? Geld?... hah, zou je denken, dat ik...”

„En waaróm niet? Me dunkt, vanmiddag was het in alle eer en deugd verdiend geweest.”

„Zo... maar het is dan toch niet wat u hebben moet.”

„Dat is puur een verwijt dat mezelf treft,” zei Rienk. „Zullen we de zitting maar staken?”

„Voorgoed?” Sandrina aarzelde. „...Misschien was er tóch wat mee te verdienen. Ik wist het niet... ik kwam — ja, waarom? Voor de aardigheid.” Ze loerde nog eens naar het portret.

„Ik vind het niet goed genoeg,” zei Rienk, „anders zou 'k zeggen, neem het maar mee.” Ze weerde af: „...nee, ik zou niet weten waarvoor.”

„Niet?”

„Nee. U weet nu wel dat ik niemand heb.”

Ze zette zich op de tafelrand en begon ineens, verbeterd, haar verhaal. Achter haar rug ging Van der Mark voorzichtig in de rieten stoel zitten.

„...Ik heb me dan de kaart laten leggen; ja, Niet door een vrouw, maar door een vent, ergens driehoog. O, hij wist het. Hij wist precies welke voorwerpen er in mijn kamer stonden als je van de deur naar het venster liep. En het klópte. Dus — alle vertrouwen! Toen het portret van 'e... dat aanzoek, begrijp je? Daar was een en al water rond heen, zei hij, maar niet — hoe noem je dat? — in een goeie verstandhouding. Anders gezegd: die moest van zee af. Nou, daar kwam ik net voor. De kaarten zouden de kans uitwijzen. Kijk: Schoppenvrouw, dat was ik. Hartenheer? getrouwde mannen... nee, eigenlijk niet in aanmerking, Hartenvrouw?... Klaverboer! — Ik ben bij familie grootgebracht, dat had daar mee te maken, dus: niet al te best. Klópt, Klaveren... nee, daar kwam warempel Ruitenheer voor de dag. Daar heeft me die man voorspeld, dat mijn aanstaande binnen heel korte tijd het geluk zou krijgen waar hij op wachtte. Een betrekking aan de wal... En daar hebben we elkaar de kop mee op hol gebracht, zolang tot hij opeens zijn boot liet lopen, en nog zoveel langer tot we de hoogste ruzie hadden... Want er kwam natúúrlijk niks!”

Sandrina draaide zich om: „Is het werkelijk zo, dat ik hier geld voor

krijgen kan?" Maar Rienk zat als in half-slaap voor zich uit te staren. „Niet interessant, hè? onzin is het niet?" vroeg ze hees.

„Machtig interessant," zei Rienk. „Dat is het juist, dat bedoelde ik straks met: een heel tafereel moet het desnoods worden." Hij bleef met een zwakke glimlach in die trage houding zitten. Zijn gedachten waren gemoeid met voorstellingen die hij niet kon ordenen. Hij wilde vragen: vertel eens hoe was die man? — maar liet het na. Hij merkte een hoge scheepsromp die van de kade trok, een matroos die wijdbeens over boord sloeg. Hij voelde de zuiging van wind door een interieur, de kaarten zag hij vlerken op vliegend zwerk. Na elke vleug van herkenning echter kenterde het beeld. Een poging om het zo nog, als een zinrijke chaos, te grijpen, mislukte.

Totdat plotseling het marterbontje dat over de knop voor het grijze deurvlak hing... Asemde het? bestierf het in een stuip? met de bliksem door het opstaande haar getrokken? — Rienk van der Mark kwam overeind.

„Ik weet een goed voorstel," zei hij; kalm, om Sandrina dadelijk de indruk te geven dat hetgeen hij nu ging zeggen van gewicht was. „Laat nu dat bontje hier hangen, dat is het enige wat de zaak redden kan. En dan zien we verder. Want het wordt hier duister; voor vandaag moet ik het toch opgeven."

Langs een gangetje achterin, uitkomend op een smalle zolderzaal met vier hoge ramen, loodste Rienk Sandrina Wijs uit zijn atelier. Achter haar aanlopend, bemerkte hij hoe tenger ze eigenlijk was, klein, onzeker, terwijl ze naar een andere deur zocht om uit dit witte licht weg te komen.

Even liet hij haar begaan met omkijken naar de kleiplastieken, vermomd in vuile, natte lakens. Dan waarschuwde hij, helder roepend door het lokaal: „Hier, hier kunt u eruit..." Haastig glipte ze onder zijn hand door naar de trap, voorzichtiger stapte ze neer, neer; en groette niet, maar herhaalde tot twee-driemaal bij de wendingen: „eng hoor — griezellig." Beneden hoorde Rienk haar door de gang trippelen en hij stelde zich voor dat ze nu, blozend onder haar flonkerende ogen, probeerde te vloeken.

Teruggaande naar het donkere gangetje moest hij denken: waaróm? waarom probeerde zij dat?... probéren? Hij merkte dat hij zelf bezig was het te leren, zich aan te wennen van, bij vlagen, in een goede bui of bij plotselinge tegenstand, woorden te mompelen, waar hij vroeger, en nóg soms, með begon te bidden. Hoe had hij het nu? Hij voelde zich zeer monter, haast verrukt; weer borrelden die woorden in hem op.

Op de zaal bleef hij bij een boetseermolen staan, nam de kleffe lap van een kopmodel tussen duim en vinger en begon die langzaam af te winden. Enkel ter afleiding, hij wist het.

Al afwindend en daarna weer inzwachtelend, kwamen hem wonderlijke ogenblikken te binnen, waarop zijn drift, zijn drang om te scheppen, opzette, luwde, en vannieuws aanwakkerde... Dikwijls had hij deze aanvechtingen gehad van, tegen het moment dat de spanning weifelde, dwaas, verward in zichzelf te moeten praten; van wellust, van vervoering, maar tegengesteld aan een beweging waarbij je het gevoel had te stijgen...

„Verheven?" dacht Rienk. „Mijn familie, al die bespiegelaars over Kunst, over christen-kunstenaar, bevroeden niet half, hoe diep je dompelt, hoe ver je wegzwerft voor je buit... Zeker al te vaak in gebieden, waarvoor zij zich zouden schamen er geweest te zijn."

Hij had de kop weer helemaal bepleisterd met het linnen, hij sproeide de lappen nog na; terwijl hij de massa onder het mombak' betastte, stroomde er een tintelende kracht in zijn polsen, in zijn handen: onder de tronk van de hals formeerde hij in gedachten, onomspanbaar met de vingers, schouders, borst en schenkels. Dit spel der verbeelding putte hem uit.

Toen hij weer aan de tafel in zijn atelier terugkeerde, hervond hij er de zuivere koele stilte. Over de kleine ruimte van de binnenplaats reikten de takken, ruig van schemer. Starend tussen de kozijnen daarachter, wreef zich zijn blik aan het ondoorzichtige glas; van de gedempte, vette kleur der vensters werd Rienk zo vol verwondering, dat hij glimlachte tegen het huis. Koffie-met-koek, de gladdkoperen bal van een pompzwengel en een zwartlusteren schort, deze drie heerlijkheden móésten er wonen, meende hij.

Van der Mark geraakte in overdenking. Het was de toebeschikte tijd om stil te staan bij een gewaarwording van gelukkig te zijn, en te zien wat het in heeft. Hij besomde de winst van de dag, maar niet met wikken en wegen, niet door het ene te verwerpen en het andere aan te kleven. Ineens: globaal.

Was heel de dag niet beloond met deze enkele ogenblikken van herkennen?

„Waarom bemin ik de dingen met zoveel tederheid, met zo'n echte diepe ontroering?” dacht hij. „De *dingen*, als bezielde wezens. Dat huis heeft een ziel ...Zodra mijn gevoel in die atmosfeer binnendringt, worden de geur, de smaak, de glans, de zachte donkere aard ervan verzakelijkt... Geen wonder. Ik als schilder ding naar voorstellingen, ik dwing ze af, ik roep ze op...”

„Was het een spelletje? een vang-bal spelen met woorden, met begrippen? Waarom zou hij dat verachten, al was het dan literair vermaak? Vanmiddag had zijn belangstelling voor de anekdote weliswaar weinig meer opgeleverd dan ongeschifte beelden. En toch, dat was: zaken doen! Niet in de ogen van de omstanders, van de toekijkers. Eén zo'n tekeningetje hier in de holle ruimte, dat beduidde voor hen een verloren dag, verprutste tijd.”

„Welnu; maar voor de tweede maal: waarom houd ik zo van de dingen? Weet je dat ik aan de mensen nog niet toegekomen ben? Ik snuffel nog maar rond hun attributen: het kommetje koffie, de snijkoek, de pompslinger en de boezelaar. Bijna — nu ben ik er bijna. Want ik heb het corpus, het ouwe lijf, al waargenomen waar dat mooie zwarte schootje overheen bolt. Kijk, neem nu eens aan, ik schilder dat allemaal, goed van atmosfeer, van karakter. Maar het gezicht boven dat plompe lijf (het staat zo helemaal op de achtergrond, het is achtergrond... nee, het heeft toch wel... toch wel volume ook) ...maar een gezicht is er niet. Ik zet de lijst zo midden over de borst, ja, dat doe ik. Enkel de handen. Maar dat red ik wel. Die zullen beslist karakter hebben. Daar kan ik de kop voor missen, zou 't niet? — Gunst wat een fragment. Wat een fragment!... Nu moet ik op zoek naar een stel van die dingen... van die dingen, het zij zo. Tien tegen een dat ik dan niet aan de overkant in dat huis wezen moet. Per slot is dat natuurlijk een of andere gore wasserij, of de stinkende werkplaats van een bontwerker. Vertrouw je fantasie, maar volg ze niet om de werkelijkheid te ontmoeten... (nu-ja, dat is maar een opmerking, die zal ik later wel 's herzien). Voorlopig dit, en dat staat wel vast: ik ben een

slecht portrettist. De dingen, zie je, de..."

Van een toren dichtbij rinkelde het carillon, kort, helder. Rienk reik-halsde langs het venster; eindelijk, in de uiterste hoek op tenen staande in het smalle kozijn, kon hij ternauwernood het koepeltje zien met de spleten eronder. En toen ergerde hij zich, omdat ze de bres tussen de oude daken hadden toegesloten met een bleke steenkubus.

Zijn drift was ineens bekoeld, hij voelde het. Nu kon hij dan heerlijk-nuchter beslissen over het onderpand van Sandrina: het bontje. Hij wist nog dat het er hing, hij wist het goed. Hij had het aldoor in gedachten gehouden, luchtig, maar tegelijk zorgelijk; met de heldere opschrikjes waarmee een moedertje in de trein aan haar parapluie denkt; ze heeft 'm voor de zekerheid aan haar karbies gebonden, want zo'n ding vergeet je niet. „Die deur moet ik uit,” dacht Rienk.

Maar nu stond hij er nog vóór, niet van zins om het atelier te verlaten eer hij zekerheid had. Waarvan? Wacht, hij begon het al weer gewaar te worden... hij zou een opzienbarend entree maken in de schilderswereld. En nu kalm zijn. Dat betekende dus: geen tam portretje, en evenmin een goed-gelikt stillevens (denk aan Madje Segers). Zonder dat hij nog het beeld voor ogen had van wat het zou worden, bekoorde hem reeds het oordeel, „dat Van der Mark verrast met een opmerkelijk stuk... „het Bontje” —”; nee, nu viel hem plotseling iets in dat grootser was, dit: De Schilder heeft Bezoek. —

Eigenaardig, opnieuw dat spelletje met het verhaal. Hij zocht een thema, niet de vorm, niet de kleur. Hij knipte het licht aan om weer blinkende kilte om zich heen te hebben. Verduveld, hárd moest hij worden, niet sentimenteel. Hij zag het halsbontje hangen als een uitgeblakerd kring, nog ruig, maar nietig. Nee, niks! Hij liet de schemer weer dik worden door een klap op de schakelaar. Zo. En dan toch maar proberen... de Schilder heeft Bezoek. Was dat pikant? Het was beroerd! Hij zou zoveel beroerdheid suggereren als er maar uit te halen was. Op welke manier, dat was van later zorg. Dat kwam vanzelf, onder het werk.

Een dag met twee opgaven. „Als het er op aan komt, geen uur zonder genade,” zong het in hem. Van der Mark glimlachte met die wonderlijk onbeholpen trek om de mond die de spót afweert en aan de ernst twijfelt. Niet lang. Het carillon rinkelde nu alsof de bellen rijp van de klink vielen.

IV

Op diezelfde avond, terwijl Rienk nog aarzelde om zich door een aanhoudende lokking naar buiten, naar huis, te laten verleiden, kwam Sjaak Andrenge bij hem de trap op. Hij rukte op het gehoor van gestommel de deur open en riep luid, als tegen een overrompelaar.

„Je vergist je,” bromde Andrenge. „Dit keer geen schuldeiser.”

Rienk weerhield zich om deze aardigheid ook maar met een woord te waarderen. Ze stoorde hem trouwens. Want hij voelde ineens een onvrede, een soort wrevelige verrukking in zich opstijgen. Hij zei, Andrenge onder het licht toelatend:

„Wie ik verwacht had, maar jou niet.”

„Je dacht misschien nauwelijks meer aan me,” veronderstelde Sjaak.

„Zoals je zegt. Volkomen de waarheid. Ik was je radicaal kwijt. Dat gaat zo.”

Er was bij Andrenga geen zweem te bespeuren van verbazing over deze bondige, maar vierdubbele negatie. Hij verstijfde zich, met echte begeerte was hij plotseling een indringer. Comedie of niet, die houding voldeed hem. Hij schuifelde het atelier in en gaf te kennen: „het is puur toeval, dat ik bij je oloop, kerel.”

„En even toevallig is het, dat je me tref,” antwoordde Rienk. „Maar dat nemen we: het zal zijn goede reden hebben.”

Sjaak Andrenga was eigenlijk een vriend van broer, van Jan. Ofschoon hij in het laatste jaar zeker nog drie, vier maal bij de Van der Marks aan huis was geweest, herinnerde zich Rienk hem van vroeger nu het levendigst als de jongeman die hem, vijf jaar jongere knaap, soms spottend, soms met raad, koeionneerde. Want Sjaak liet zich bij voorkeur gelden, zowel in wat hij prees of afwees als in bespiegelingen, al naar het hem geviel. Hij was ongedurig, en toch leken zijn tegenstrijdigheden samen te stemmen: er was één, aldoor gonzende, grondtoon merkbaar.

Rienk had zich meestal geweerd met hem „eigenwijs” te noemen, misschien zou hij nu bereid zijn, gereserveerder, kieskeuriger, te zeggen: zelfbewust.

Andrenga ging door voor iemand die, op allerlei gebied, veel wist. Alleen, hij was voor geen enkel vak bewijsbaar erkend: een man zonder diploma's. Vandaar dat hij in sommige gezelschap boeiend werd onder het wantrouwen dat men jegens hem toonde. Indien hij dit merkte, streed hij voor zijn mening dikwijls met temeer gemak, tenslotte altijd zelf de indruk behoudend dat hij, als een speculant, jaar na jaar door de nukkigheid was gedreven en tegelijk verrijkt. —

Toen ze op de lage muurbank bij elkander zaten, vroeg Rienk: „Wat doe je tegenwoordig? Ik herinner me wel, dat je op een keer in de uitgeverij... wèrkte, meende ik te zeggen,” liet hij er met spot op volgen.

Sjaak keek hem aan.

„Nietwaar,” zei Rienk, „bij zo'n levenskunstenaar als jij spreek je niet van: wèrken. Onlangs las ik ergens: Il ne s'agit que de passer le temps. — Dat schiet me te binnen nu ik je zie.”

„Als je even wacht, zal ik tien origineler citaten geven.” Andrenga stak, vooroverbuigend, de handen tussen de knieën.

„Verdeemoedig je niet,” zei Rienk. „Als we op dreef zijn, zal ik het toch wel tegen je moeten afleggen.”

Zijn blik bleef aandachtig rusten op het ineengevouwen lichaam naast hem, dat zich scheen te spannen om aanstonds op te veren, recht en slank: een behendig, gevat heerschap in een donkergrijs, onberispelijk costuum.

Maar Andrenga richtte zich kalm overeind in de hoek, grijsde met blinkende tanden; in zijn das gleed een diepblauwe plooi van weerschijn. Langzaam begon Rienk zijn pijp te stoppen uit een jasje dat tussen hen in over de leuning hing.

„Je bracht me op een idee,” hervatte Andrenga, „met die opmerking over tijdpassering. Misschien dacht je mij er mee te porren, maar ik voelde me er in tegendeel eigenlijk fris van worden. Er is iets luchtigs in zo'n zienswijze, weet je. Dat scheidt een gemakkelijk accoord tussen ons. Ik, voor mijn part, ben zodoende tenminste ontslagen van een rapport over mijn levenswandel... waar jij een zin in zou willen ontdekken, die hij niet heeft...”

„Stop,” zei Rienk. „Laat me ondertussen even een verzuim van straks

herstellen en mijn genoegen erover uitspreken dat je hier bent. Ga verder." Hij schoof Andrenga over de bank een pakje sigaretten toe.

„Merci. — Ik bedoel: dat ik dus niet bepaald tegen je opbiecht. Je begrijpt toch wel, dat ikzelf alles wat me tot nu toe overkomen is, per slot vergeeflijk vind. Vier, vijf, zes, of wie weet meer keren, scheen Sjakie aan het eind te zijn; mijn schooltijd... enfin... en bij het onderwijs, dat is niets geworden, een dominee is er evenmin uit me gegroeid, rijp geworden in de literatuur ben ik ook niet, en zaken doen?... Maar, ik sta niet aan de kant als zovelen. Een beetje bruikbaar. O wonderliche Zeit, o Zeitverbringen."

Onder het verzuchten van die laatste woorden was Sjaak Andrenga opgestaan. Hij bewoog zich naar de raamzijde van het atelier toe, als iemand die, opmerkzaam, doordringt in een vreemd gebied. Tussen de verschoven schutgordijnen door herkende hij toen in een roodachtig gevlokt halfduister twee opstaande rekken, elk hoogop bezet met een doek.

Rienk, haastig, zwengelde met de hanglamp dat het schijnsel tot achteraan in de vensters flakkerde. Andrenga's schaduw wankelde.

„Trap niet in mijn verfkist," riep Van der Mark. Hij liep zijn bezoeker achterna. Opeens werd alles als bestoven met licht.

„Waar blaas je dat in vredesnaam vandaan?" vroeg Sjaak, de ogen stijf dicht. Toen hij ze weer opende, leek het of de maan in de ruiten glansde. „Je hebt warempel een huid als waswater," lachte hij tegen Rienk. „Je wordt hier uitgechloord, man."

„Wacht maar, ik zal achter eerst die gele lamp eens uit doen. Als je tenminste belang stelt in wat hier te zien is."

„Natuurlijk wel."

Andrenga bevond zich nu enkele ogenblikken alleen tussen de beide schilderijen. Hij stond er bijna bedrukt, besluiteloos, links glurend, dan rechts, in afwachting van het opspringen van de vormen uit het vlak. Het was of een nog steeds aanwezige glinsterende nevel zijn uitzicht belemmerde. Hij stapte vlug naar het venster en hield zijn wijdopen ogen vlak tegen het glas om ze te koelen. Meteen hoorde hij Rienk terug komen.

„Ik geloof, dat dat blauwe winterzonnetje van je hier gas fabriceert zeg," mompelde hij, snakkend. „En ik ruik het ook. Het is hier om te stikken."

„Je zult het nog wel benauwder krijgen." Vaardig ineens, driftig, transporteerde Van der Mark het grootste stuk in een hoek, met de beschilderde zijde naar de muur. „Zo. Kom nu maar eens hier bij me staan en kijk." Werkelijk weerloos posteerde zich de ontbodene naast de schilder.

Onder het beschouwen van de nu op afstand overzichtelijk geworden schildering zwegen beiden een poos. Van der Mark, ofschoon hij de details en de plekken die hem door herhaalde zorg vertrouwd waren, toetsen waar hij innige verering voor koesterde, zich blind moest kunnen herinneren, merkte bij zichzelf een hinderlijke verstrooidheid.

Gewoonlijk als hij, uit verlangen om het opnieuw te ontdekken, te hervinden, voor dit stuk trad, herstelde zich als het ware zijn organisatie; rangschikten zich weer de delen die hij, nadenkend en overwegend, had afgezonderd. Dan kwam tijdens zulk een herkenning, langzaam uitschommeland, die zekerheid in hem waarmee hij palet en penselen weer durfde aanvatten.

Maar nu even voelde Rienk zich ontredderd, leeg. Waarom? Was het heimelijke angst voor het aanhoren van opmerkingen, aanvallen misschien

op een punt dat tot nu toe hecht leek, betrouwbaar? Hij lette tersluiks op Sjaaks houding, zonder er echter aan gewaar te kunnen worden of deze peinsde of sliep. —

Andrenga was zo wakker, zo waaks zelfs, dat hij niet in de droom verzinken kon. Hij pijnigde zich om woorden te onderdrukken die dwaas konden klinken, die in gestotter zouden bersten. Hij vond geen wapen om scherven te maken van die in zijn blik al meer opklarende pottenwinkels; bedachtzaam zei hij eindelijk: „Een keukenstuk...; noem je dat zo?”

„Ja.” — Met een nadrukkelijk welwillend knikje stemde Rienk het toe.

„Nu, zonder gekheid, zonder omwegen, ik vind het... buitengewoon aantrekkelijk.” Als een paard dat hinniken zal stond Sjaak Andrenga te krabbelen: „Doe die kist dicht, die verfstank benevelt me,” zei hij, in gebukte houding dralend voor het doek. Daarna draaiden ze om elkander heen; als bleue kijkers in een obscure boedel.

Zijn gereedschap bijeenrapend, dacht Rienk ineens: „hoe kan iemand je zo suggereren, dat alles wat je aanpakt meteen verbruikt is.” Als vodden en brandhout smeedt hij veegdoek en kwasten bij elkander. Hij keek naar zijn handen of ze niet besmeurd waren met die viezigheid die aan het gerei bleef kleven: een vet bezinsel na de laatste bedwelmende teug.

Maar toen, met de pijp en het restje as nog in zijn knuist, terugkomend, wist hij, opgetogen: het schilderij is af! De rijpe vrucht is gevallen.

„Ziezo,” triomfeerde hij tegen Andrenga, „je kunt je gang gaan na je eerste beminnelijke waardering. Ik wed, dat je lang hebt moeten zoeken om een uitdrukking te vinden als; aantrekkelijk. Ik stel het op prijs, dat je tenminste naar de positieve kant doorgeslagen bent. Want de beroerste twijfelaars komen altijd aanzetten met: aardig... aardig.”

„Dat heeft me op de lippen gelegen,” zei Sjaak. „Maar ik ben nog niet geraffineerd genoeg om je op zo'n zielige manier aan de kaak te stellen. Beter gezegd, ik vertik het tenslotte om per se mijn bewondering te onderdrukken. Dat kon ik vroeger misschien, toen je nog zo'n joch was, lappen. Dat dééd me niets. Toen konden we nog denken, dat alles met jou een interessant bedrog was; waar we nuchter tegenover moesten blijven om later niet ontuchtend te worden...” Alsof hij vertrouwelijke bescherming zocht, leunde hij dicht naast Rienk tegen de tafel. Van der Mark, zonder op te zien, zei:

„Ik zit al te denken, dat zo'n beetje stille bewondering van jouw kant toch wel strelend voor me is. Niet dat het wat voor mijn reputatie zegt, dat zo'n brave burgerjongen als jij, Sjaak, hier gemoedelijk een avond op mijn zolder doorbrengt, maar je belangstelling weet je!” Hij hief het hoofd op; helder en prikkelend, zo voelde hij de atmosfeer.

Op dat ogenblik kwam er een woord los, dat door zijn plompe nadruk de stilte in beweging bracht zonder haar dadelijk te splijten:

„Je probeert me in de maling te nemen,” zei Sjaak.

„Ik? Proberen? Zo, dus het is mij eindelijk gelukt. Je bent ook een vorm van belangstelling die me ertoe aanzet. Zeg eens eerlijk: bewonder jij eigenlijk niet, wat je niet begrijpt?”

„Wel verduiveld, waar verslijt je me voor?”

„Voor iemand die zich tegenover zijn vrienden op omgang met mij beroepen zal om zogenaamd te bewijzen, dat hij het ongerijmde in zijn leven toelaat...”

„Dat is kras.”

„Niet kwaad worden. Je hebt vroeger, naar je zelf zei gemakkelijk, je kracht op mij beproefd... nu meet ik de mijne aan jou. Je hebt enkele jaren meer ervaring. Wat zeg je nu van zo'n stuk?"

„Ik vind het mooi." "

„Ik geloof er niets van. Je vindt het... dwaas. Wij, wij konden, als twee mislukkingen in het zelfde schuitje gaan zitten — maar ik denk, dat je nog eens in je eigen achting gestegen bent, nu je ziet hoe ik het er af breng: potjes en pannetjes — vergeef me: het moet je beslist verwonderd hebben, dat ik niet als een keukenmeid met je over het weer en de narigheid gepraat heb — om je vervolgens, met een glimmend gezicht, mijn schamele boeltje te tonen. Ruik je nog, dat het hier stinkt?"

„Waarachtig, stinkt het hier," riep Sjaak, opspringend. „Naar lef."

„Prachtig. Heb jij wel eens het lef gehad om ergens weg te blijven, waar je je met zeven koorden heengetrokken voelt... en waar je met zeventig slagen weer uitgejaagd wordt?" ...

Andrenga, alsof hij de toespeling begreep, lachte: „Toch heb je mij er nog niet uit, vriend."

„Het is best," zei Rienk. „Je begrijpt me niet. Ik bedoelde toevallig een andere plaats: de kerk."

„Oh." Andrenga nam weer plaats. Rienk, recht tegenover hem, vervolgde:

„Jij wist — is het niet? — dat ik daar al lang niet kom?"

„Jawel; maar dat is jouw zaak. Daar heb ik je niet naar gevraagd..."

„Nee-zeker-niet. Maar je hebt er wel aan gedacht."

„Misschien. Ik weet het niet."

„Ik wel. Je bent nog niet met mij op dreef gekomen vanavond, en dat zit daar op vast."

„Dat is eenvoudig belachelijk," hoofdschudde Sjaak. „Heb ik naar je geloof gevraagd man? Ik ken je toch langer dan vandaag."

„Maar natuurlijk heb jij naar mijn geloof gevraagd. Als jij zo onbeholpen tussen iemands dingen en bij iemands werk rondstapt, mijn waarde, dan wil dat bij jou zeggen, dat je naar zijn geloof vraagt."

Andrenga zweeg. Van der Mark zag hem in neerslachtige houding, een been langzaam slingerend, op de tafelrand zitten roken. Hij inhaleerde gulzig en ademde een dunne walm door neus en mond weer uit. Even leek het of Rienk zich door ergernis over deze banale simulatie zou laten opwinden, maar zijn onbehagen werd plotseling verdrongen door de gedachte: waarom verontrust ik deze man?

Op datzelfde ogenblik liet Sjaak zijn schijnbare verslagenheid varen door een vraag te stellen die hij zeker goed overwogen had:

„Mankeert het jou misschien aan raadgevers, dat je mij als de eerste de beste problemen opdringt die ik warempel niet in de eerste plaats op te lossen heb?"

Merkwaardig. Werd in deze opmerking, die zich logisch in Rienks, nu nog weifelend voortgaande, overleggingen scheen te schikken, hun wederzijds verweer niet vereffend? Van der Mark echter trachtte in de toon waarop hij antwoordde nog niet te laten merken, dat hij op een kwetsbare plek aangeraakt was.

„Raadgevers?" vroeg hij grimmig. „Kijk... (hij trok Andrenga mee naar het schilderstuk) kijk eens goed — staat dat op poten of niet? Ik kan je toch met een simpele contour bewijzen niet, dat ik nog niet aan een handje

steun toe ben. Ik bedoel: dat had je toch tenminste in de gaten moeten hebben."

„Heb ik niet gezegd: ik bewonder je?"

„Natuurlijk. Maar is het weer niet die typisch kritische bewondering van iemand die je eigenlijk de baas wil worden door je op een gegeven moment eraan te herinneren, dat het waarschijnlijk toch wel niet gaan zal zonder... ja, zeg het nu zelf maar."

„Goed," zei Andrenga. „Zonder... geld bijvoorbeeld."

Rienk keek hem aan met een vreemde grijnslach, en wachtte.

„Mag ik nóg een keer?" vroeg Sjaak... „wel nu: zonder – God."

„Hoe durf je!" riep Van der Mark. Hij tuurde strak op het tafelblad; „Je dobbelt," zei hij, nadenkend: „ik zie alleen nog niet of je dubbel-zes of dubbel-blank gegooid hebt."

„Neem het maar om het even: een schijntje of een heleboel."

„Ben je gek, ik zal mijn handen wel thuis houden. Er valt niets te nemen man, snap je dat dan niet? Ik ben maar een nederige, gehoorzame dienaar, een armzalig mensenkind. Zie je niet hoe ik me voor die twee geweldige machten die jij met een pienter gebaar oproept, verdeemoedig? Ik ben al weer bezig in mijn schulp te kruipen. Ik retireer al, met mijn handen achter mijn rug: ik moet niet hebben, ik bedank. Dat is me alles eerder, vaker, aangeboden – maar, ik ben er verlegen mee..."

Ze stonden nu heel dicht bij elkander, als afkerig jegens de voorwerpen om hen heen, binnen een nauwelijks plaats biedend ontwijk vol blinkend licht. Rienk, de hand op Andrenga's arm, vervolgde:

„Ik zal je eens wat vertellen: een hele zee is voor iemand, al heeft hij nog zo'n dorst, te veel, veel teveel. Zo ben ik bijvoorbeeld in de kerk haast... verzopen. Ja. Dat spoelt bij mij niet door, dat stouwt. Daar krijg je zo'n opgezet gevoel van tenslotte, walgelijk... neen, wacht nog even, ik weet misschien wat je er tegen inbrengen wilt... maar, ik houd nu eenmaal van: exquis; ik moet er zo eens aan kunnen nippen. Ik kon het niet verzwelgen kerel, dat is het. Teveel van het goede."

Bij deze laatste woorden maakte Andrenga een duidelijk gebaar van vermoeienis. Hij streek de hand een paar maal langzaam over voorhoofd en ogen, hij nam aarzelend de sigaret die Rienk uit het pakje had geschud. Er bleef wel niets beters te doen dan haastig afscheid te nemen, dacht hij zuchtend. Toen viel hem nog iets in dat als besluit kon dienen:

„Je probeert dan maar of je het hier klaar speelt. Waarom ook niet."

„Zeker," zei Rienk, hem nalopend tussen de gordijnen door. „Je hebt nu kunnen zien hoe ik de zaak vereenvoudigd heb. Dat is te zeggen, in dat ene stuk. Het andere laat ik je maar niet zien. Dat heb ik zelf nog niet onder de knie."

„Zo. Neen, waarschijnlijk heb ik je vanavond ook niet kunnen helpen."

„Beter dan je denkt. Je hebt tenminste deze keer nauwelijks iets in me kunnen vernietigen. Integendeel. En dat is een teken, dat ik sterker geworden ben."

„We zullen zien. Laat ik je dan maar groeten, zonder je voorgoed vaarwel te zeggen... Mogelijk koop ik nog eens wat van je."

„Mogelijk wel ja," riep Van der Mark. „Het nodigste zal je me wel niet onthouden."

Sjaak Andrenga verdween in het trapgat, de hand opgestoken als om zich te dekken.

V

Terwijl Rienk van der Mark nu de pas opnam over de brede weg die langzaam steeg tot de Brug, verhief zich nog sterker dat gevoel van vreugde.

Hij keek naar het uitgestrekte silhouettenbeeld van de stad, hij reeg de flonkerende stippen van het verschiet in een zwierende lijn, een vlucht van hooggetakelde kranen zwenkte door zijn blik. Talmend langs het talud, boeide hem even het inschieten van de hemelklaarte; verwonderd bleef hij gebogen over het water, dat het sitsen licht in reven verspon om het daarna weg te kluwenen onder de beschoeiingen.

Elk aspect dat zijn oog ontmoette schikte zich in hem, het verschoof zonder zich te laten verdringen, zonder dat het hem irriteerde.

Rienk was kalm, en toch innerlijk vol verwachting van wonderlijk, schokkend, gebeuren.

Er stond een overblijfsel van dorpse huizen in de wegslinkende laagte achter de wal links, daar dreef nog een verkaveld weidje tussen de sloten; het hekwerk aan de grens van de zandopspuiting streefde nog teweer tegen een kudde die reeds was uitgedreven naar een verte waar haar heimwee zweeg. Alleen het gekel van een schipperskeesje kwekte nu en dan door de avond, echter zo vergeefs dat niemand er door kon worden aangestoken om zich te ergeren.

Rienk wendde het hoofd als om de afstand op te nemen tot zijn doel. De lichte, langs de helling uitschietende vaart van fietsers, het soepele deinen van een toerwagen, waarvan de afzonderlijke bewegingen aldra vervloeiden in het dunne gewemel voor de stadstoeegangen, vervulden hem met een soort berusting van achterblijver.

Hij was gaan zitten in een nis van de kademuur; en toen verscheen plotseling het markante handschrift voor hem, waarin Maurice Utrillo zijn stukken signeerde.

Utrillo: de eerste voorstelling waarop hij terugviel was die van een simpele gezichtindruk, die hem bijgebleven was na het horen van de naam, van de klank die hem had doen denken aan iets trillends, aan het vibreren van kleuren, aan een, misschien niet helemaal volgehouden, pointillé.

Vaag herinnerde hij zich wel de omtrekken van een kerk, met de kepen van deuren, vensters, in het vierkante gevelvlak...: Basiliek? — hoe heette het schilderij ook? — hij moest er ergens een reproductie zwart-wit van gezien hebben in een handboek... Neen, wat de kleur betreft kon hij daar niet op afgaan. Het was beslist anders, anders van schildering, dan een origineel dat hem onlangs in een kunsthandel zo was opgevallen.

Dat laatste stuk — hij herkende nu weer duidelijk het onderwerp, zelfs de vakken van weg, dak, muur, bovendien die verbijsterend vlamme streekjes aan de schoorsteenpotten —; hij zette het nog even in zijn gedachten aan kant, als iets zeer kostbaars dat men met een mengeling van verbazing en pijn ontdekt.

„Monsieur Maurice”. Wat voor zin mocht het hebben om hier tussen waak en droom bij deze figuur te verwijlen? Van horen-zeggen kende Rienk hem als de „ansichtkaartenschilder”, als een zwerver van Montmartre, die men herhaaldelijk wegens ongeneeslijke drankzucht uit het leven had moeten afzonderen.

Wonderlijk, dat iemand uit de hel van het bestaan zoiets redt, dacht hij: naïveteit — eerbied — Hetgeen hij van hem kende leek niet op iets dat men slechts presteren kan in een roes; zo'n trefzekerheid in de omgrenzing van elk onderdeel, zodat het in het geheel een individuele waarde krijgt; elk huis een aangezicht, elk venster als een oog dat het binnenste zielsbeeld verraad...

Nu wist hij opeens wat hem tot Utrillo had geleid. Waarschijnlijk zijn eigen bespiegeling over het schilderstuk in de woonkamer, zijn opmerking over het vermoede gebeuren achter de uiterlijke verschijning.

Rienk van der Mark behoefde zich niet lang te bezinnen om vast te stellen, dat er bij alle vergelijking nog geen sprake was van verwantschap. In de verste verte niet! Toen hij over het muurtje heenkeek in het polderland met de nu verdoozelde voorwerpen, haatte hij toch de bekoring die hem al bijna weer beving, die neiging tot wegstaren tussen de wimpers door. Hij stond op.

Haastig begon hij de kade af te lopen om de straat te bereiken naar het Veer. Het voornemen, morgenochtend met een *nieuwe* opvatting aan de slag te gaan, lag in hem geborgen. Hij kon het karakter van die opvatting weliswaar nog nauwelijks omschrijven, maar ze was, meende hij: *helder*.

„Wät helder. Hoe? De helderheid van een open blik; precies en visionair; eerbiedig tegenover de vorm, maar zonder slaafsheid... Juist. Heel goed.” Waarschijnlijk om de tijd te korten mompelde hij in zichzelf.

„Neen — om de ogen te wassen met een stromender licht dan deze bedofte schemering, schoot hij nu en dan in zijn element; als een parelduiker — en greep, niet om te vangen, maar om het vissen. Intussen glinsterde zijn parel van waarde — die ongerepte zekerheid van dat voornemen — in de diepte waarover het hem liefde heen te buitelen.

„Stel je voor,” dacht Rienk ineens, „dat het Impressionisme nu eens eigenlijk vervloekt is omdat het schijn is, en meer niet.” Hij schrok even: dit herinnerde hem aan de schok van iemand die meent te merken, dat hij toch verloren is.

„Vervloekt en verloren... Je spraak maakt je openbaar, vriend. Vondel zou zeggen: het vat houdt naar het eerste sap doch altijd zijnen reuk...”

Vlak tegen de voorklap van de pont beland, beklemde hem plotseling een gevoel van opgestuwd te zijn door nalopers. Hij keek om en stelde met een zucht vast, dat hij niet omsingeld was. Er stond een man te roken aan stuurboord, door het romige licht van de gang dobberden een paar gestalten, de koppen reikend naar het buiswater dat nu met een zwenk in de vensters rees.

Rienk hield een ogenblik de adem in om, door zijn lijf heen, het zweven van de deining waar te nemen. Als jongen had hij die gewoonte gehad, af en toe wanneer hij meeding over de Zuiderzee. Het was de proef geweest op zijn weerstand, enkele minuten van bijna wurgende angst, waarbij niemand hem mocht storen. Hij wist, dat moeder hem bij het buitengaats gaan altijd, uit zicht van de anderen, aan haar zijde had genomen, zolang tot ze bespeurde, dat zijn ogen rustig afscheid namen van de wal.

Waarom herhaalde zich thans deze proefneming? Bij een overtocht, die je, van voor naar achter slenterend, volbrengt. (Hij rook warempel weer die machinestank, de zoete braadlucht van de kombuis, die hem toentertijd altijd trachtten af te leiden van de overwinning op zichzelf.) Waren zijn zenuwen overgevoelig geworden door te sterke spanning?

Zeker. Maar hij bezat nog geestkracht om ze te beheersen. Bij het afstapen op de steiger voelde Rienk zich nagenoeg weer fris:

„Hè — een gezond, een gelukkig mens! Een beetje moe. Maar dat zal de slaap wel wegwerken. Morgenochtend ben ik volkomen fit. Hoewel, ik vermoed dat ik iets zal overgehouden hebben van de angst die ik dikwijls als kleine jongen — en hoe vaak daarna? — had... Zonder spanning wordt niets geboren, zonder leed niets... Leed? Ken ik dat eigenlijk wel? Lichamelijk niet in erge mate. Materieel? Ha — hm. Nóg niet. Wat mij geestelijk hindert... zeg: bewéégt... laat ik dat niet ontleden. Men moet zich niet alles tē bewust maken; daar zou van dat geschifte, berekende, al te overwogen werk uit kunnen voortkomen. Ja — ik ben toch soms maar schuw van te veel nuchterheid, bang om de gevoeligheid te verslaan. Ik kan nog maar niet buiten het sentiment en het vertrouwen op de intuïtie van het ogenblik. Enfin: men moet zijn diepste wezen aanvaarden, niet per se willen zijn wat men niet is... Altijd weer eens die neiging hè, dat dilettantisme, van het uitzicht in je eigen richting dicht te plakken met een raambiljet waar een vette naam op staat: lust om te demonstreren. Neen, — maar ik zal toch weten wat ik móet, en hóe. Nietwaar? ik móet wèl, natuurlijk, absoluut buiten kijf. Ha, ha-ha: ik ben zo gelukkig. Nu, nú, begrijp je? (tegen wie heb ik het?)... nu is er een God die tegen mij zegt: ...en je mag ook. Op mijn verantwoording. Op mijn verantwoording, zoals Ik je daar, mijn maaksel, als van mijn hand af in het leven neerzet: daar ga je...”

— „Op mijn verantwoording” — De woorden beierden uit als in een heelaal. Maar er was, bijzijden ergens, misschien aan de oorsprong van deze ruimte, misschien in haar verschiets — er was een poort, en daarin bewoog de hand van vader Van der Mark met wisselend gebaar, waaraan niet duidelijk was of het deze vlaag van een Stem als het ware weer opwakkerde, of luwde.

Rienk, de schilder, stond op het Grote Plein in de binnenstad, sjofel in de lauwe wind die met zijn dasje speelde. Hij werd traag op dat laatste eind door de stegen, weifelend bij elk café of hij hier, neen dáár, zou binnengaan. Tenslotte voldeed de eenzaamheid het best.

Met zware leden besteeg Van der Mark de trap naar zijn atelier. Het was echter of met de inspanning een macht in hem groeide waarmee hij de dingen, de vormen, tegelijk zou kunnen vernietigen en vernieuwen.

VI

Rienk van der Mark scheen gedurende enkele ogenblikken vergeten te zijn wat hij hier kwam doen. Hij staarde in de ruimte; een vage weerzin tegen de stekende droge warmte, gemengd met een gevoel van vergeefsheid maakte hem krachteloos. Ergens in de omtrek moesten twee schilderijen hangen die hijzelf had voortgebracht. De herinnering aan hun ontstaan was zo flauw, dat hij niet kon nagaan hoe en of ze metterdaad voltooid waren.

Achter het deinen van de hoofden zag hij reeksen lijsten aan de overzij; de beelden die nu en dan tussen de sponningen even geheel zichtbaar werden maakten de indruk van grillige haperingen in de tovenarij van een illusionnist.

Waarom liepen de mensen niet te hoop, dacht hij, om te ketteren, te kankeren, dat men overal barrières had gelegd wanneer zij het gebied van hun verlangen, van hun begeerten, bijna wilden binnengaan? Zij slopen voor de poorten van het landschap weg, zij meden de heimelijke interieurs, zij onttrokken zich aan de bloesem, alsof zij bang waren op het laatste moment nog belachelijke slachtoffers te worden van een truc. Maar waarom dan tenminste de humor niet aanvaard, om met gejuich en handgeklap te ontsnappen? —

Er stond opeens naast Rienk een vlasblonde jonge vent die hem opnam, een pijpsteel draaiend in zijn brede vochtige mond. Van der Mark meende hem te kennen en maakte een toeschietelijke wending, die de ander met een gemompel beantwoordde:

„Ik ben Tuinstra... Foppe Tuinstra.”

„Oh,” knikte Rienk, in afwachting of deze naam hem iets zei. Daardoor vergat hij zichzelf voor te stellen. Maar Tuinstra wist zeker dat hij met een collega te doen had, want hij kwam dadelijk met de vraag: „Vind je het wat?”, om blijkbaar zonder belangstelling voor het oordeel van de aangesprokene te vervolgen:

„Wat een moeite de lui zich gegeven hebben als je dat zo bekijkt. Als ik het voor het zeggen had (hij veegde zich langs de mond, zijn stem klonk bitser, de woorden afgebeten) dan nooit van die feestuitstallingen. Want ze werken er maar door voor de markt, mooi, knap, — ze zijn niet argeloos meer...” Onderwijl hij begon voort te stappen, een grauwe das sliertend over zijn sjofele demi, volgde Rienk hem in een verwonderd zwijgen.

Zij waren ongeveer van gelijke grootte, maar tegenstellingen wat het uiterlijk betrof: Van der Mark bijna bleek onder zijn donkere platgestreken kuif, Tuinstra blozend, met als lussen omhoogstaand haar.

Rienk voelde een merkwaardige genegenheid voor dit contrast toen het hem zelf opviel; hij hoopte al, dat ze ook overigens als dag en nacht zouden verschillen, een neiging om tegen de zoëven verkondigde mening op te komen merkte hij echter niet. Integendeel, hij liep nog als in de begoocheling van die stoute, zelfstandige woorden, die van origineler gedaante schenen te zijn dan alles wat hem hier tot nu toe onder ogen was gekomen.

„Exposeer je hier?” Tuinstra keek op zonder te antwoorden. Op dat ogenblik had Rienk hem eigenlijk weer graag in de steek gelaten, maar er liep hen iemand op de hielen die de aftocht versperde. Toen zei hij nog eens, dwingend, boosaardig bijna: „Jij exposeert hier toch ook, is het niet?”

„Loop maar netjes mee dan zul je het zien,” grinnikte Tuinstra, waarop een zware, rollende stem achter hen informeerde: „Heb je weer een slachtoffer, Foppe?”

Met zijn drieën slenterden ze naar een hoek van de zaal. Er hingen twee stukken, bleek geschilderd, links: Nieuwbouw, enkele huizen achter een heuvelende bestrating; rechts: Park, bomen, bosschage, rond een vijver.

„Asjeblijft,” presenteerde Tuinstra, „dat is als het ware met het lamme handje gedaan. Dat is geen karwei, dat zie je wel. Daar is geen moeite en geen verf aan vermorst.”

„Dat bespeur ik,” zei Rienk, met de vingertoppen over het doek tastend, „ondertussen ben je zelf ook maar mager... ik bedoel, ondanks het goede leven blijkbaar.”

„Ach-ja,” mompelde Tuinstra, „brandhout hè... dat is lekker heet in het vuur weet je. Maar dat is een andere kwestie.”

„Schavuit,” bromde de derde man, „ik heb al weer wat van je gehoord, jongetje. Pas maar op.”

Nu begon Van der Mark deze derde op te nemen. Hij had een gestalte als een atleet, slank in de taille, wijkende rechte schouders. Hij scheen al geen aandacht meer te hebben voor hetgeen er naast hem voorviel, zo begerig zocht hij tussen stof, schillen en gruis in de holte van zijn rechterhand naar pinda's.

Foppe Tuinstra stootte Rienk aan: „Een goed leven... moet je Muizeman eens zien, dat grote knaagdier. Die wil van mij wat zeggen, die prins. Dat is een betaalde kracht, begrijp je. Tegelijk oprichter van een nieuwe artiestenvereniging, uitsluitend voor Vitalisten... zo'n dikke lulak. Kom eens hier, Peter, ik heb een klant voor je.”

„O — ja?” steunde Muizeman, terwijl hij zich traag, herkauwend, naar Van der Mark toewendde: „...voelt u wat voor het vitaliteits-principe? Neemt u me niet kwalijk, dat ik zo zwaar op de hand ben, maar dat brengt mijn gezicht mee. Overigens, ik leef... al zijn de sporen bij mij niet zichtbaar, zoals bij deze haan die Tuinstra heet. Het is niet mooi gezegd, maar juist, of liever: het is mooi gezegd en tòch juist. En daar gaat het om.”

„Om u de waarheid te vertellen, begrijp ik het niet,” hoofdschudde Rienk.

„Mag ik u dan een uitnodiging sturen voor onze eerste vergadering? Want daar zullen alle wanhopigen en zij die het niet snappen samen zijn. Ik heb al meer dan dertig adressen, vraag dus niet, of de nood ook hoog gestegen is. Ik mag toch niet veronderstellen, dat u... misschien kunnen we eens kennis maken met uw werk, als het hier is? Ja?”

„Laten we maar eens zoeken,” zei Rienk. „Ik weet zelf niet waar het hangt.”

Tuinstra en Muizeman volgden hem in de richting terug naar de uitgang, langs de wand waar Van der Mark zoëven slechts een rijk van gestalten en illusies had waargenomen. Nu, terwijl de bezoekers van deze zaal bijna tot de laatste man naar de andere vertrekken afgedropen waren, zag hij stuk voor stuk.

Hij bleef voor elk schilderij even staan, aandachtig naar het scheen, maar na de eerste oogopslag, voor zijn gevoel, al met zo'n kortpijlende blik, geflonker dat maar niet opvlamt. En o, hoe fel richtten zich naast hem, achter hem, die stralen!

„Moet je hier eens kijken,” snerpte Foppe, „die vent had beter autolakker kunnen worden. Een kannetje links, een poppetje rechts, tussen beide in een blom als een verniste lollie. En een gemarmerd netjes afgepast fond. In ernst: allemaal moeite... niets te overwinnen.”

„Och,” meende Peter, „in elk geval overwin je er de tijd mee; laten we zeggen, minstens een maand.”

Tuinstra, met een smalende grijns: „Een maand? — in die tijd ben ik, weldoener, wonderdoener, verraden, gekruisigd, dood, en weer terug — maar nu hebben ze me allemaal in de steek gelaten.”

„Wacht maar, jongen, als we eerst weer eendrachtig bij elkaar zijn. Dit heerschap, als Thomas weliswaar, is ook van de partij.”

„Juist,” zei Rienk, „tot zolang blijf ik zeker nog twijfelen. Ik houd overigens niet van dat lasterlijke gebral. Waarschijnlijk onverwerkt ressen-

timent, onder anderen om de lege tijd, en wat nutteloze prikkels, te verduren. Enfin —"

Meteen waren zij aangeland bij de twee inzendingen van Van der Mark. Het kwam Rienk gelegen, dat aan de introductie van zijn werk juist dat verweer tegen de onzin was voorafgegaan. Want als bij weeromstuit kreeg hij nu houvast aan de zin van een standpunt tegenover deze beide levenskunstenaars, namelijk: dat hij in alle onnozelheid slechts zichzelf behoefde te zijn.

Toen ze vlak naast hem waren gekomen, voor het „Dorpsgezicht", wees hij terloops, zonder een woord, op de ondertekening. Tuinstra knikte en maakte, wijzend met zijn pijpesteel, op zijn beurt Muizeman opmerkzaam, eerst op die naam, vervolgens op Rienk die niet op hen lette.

Er heerste een poos van volslagen stilte in de zaal, zo'n eigenaardige pauze, waarin op een gegeven moment als het ware al die in zichzelf verzonken figuren, voorwerpen, gewassen, uit hun coulissen dreigen te storten, omdat dan zelfs dat laatste boze oog gedooft blijkt te zijn dat ze nog in de ban hield. Rienk stond even te dromen; het was ook alsof opeens de schrik in zijn bloed opdaagde voor een aanstonds losbrekend gejoel, waarmee al de schilderijen tezamen zouden roepen: gezien allemaal? — en dan zouden ze zich met een slag hebben omgedraaid. — Hij hoorde Foppe, kalm, bijna toonloos, zeggen:

„Wel kerel, we accepteren het maar zoals het is niet?" waarop Rienk hem bijviel met de betuiging: „Dat lijkt me het beste. Zoals de boom valt, blijft hij liggen, heet het."

„Precies," zei Tuinstra, — „ik merk dat je de catechisatie ook nog niet te boven bent..." Toen hij zag dat Van der Mark er dadelijk op wilde antwoorden, voegde hij er haastig aan toe:

„...ik neem je niets kwalijk, begrijp me goed. We zullen nog behoefte hebben aan fundamentele waarheden als over enkele weken op die vergadering de kwestie van ons bestaan als kunstenaars aan de orde komt."

„We zullen elke bijdrage in de bespreking met dank aanvaarden," stemde Muizeman in, „mits ze maar recht uit het hart gesproken is. Daar komt het op aan."

Rienk: „Ik voel neiging om met mijn eigen werk te dwepen, wil je geloven? Ik méén het. Waarom zou ik me daarvoor generen?... Plotseling wordt iets een geschenk aan jezelf. Je hebt het gemaakt; maar er is zo goed als geen zweem meer over van de eerste aanleiding, de schets is uitgewist in je herinnering, de toets schijnt geschreven met een andere hand dan je eigen... je voelt misschien enkel even de trek in je vingers komen, met bijna de zekerheid van dit schrift te kunnen hervatten, vervolgen..."

Foppe Tuinstra legde zijn hand op Rienks arm: „Genoeg —, je hebt een kóstelijke roes. Peter's elixer werkt altijd."

Ze lachten alle drie en trokken daarmee de aandacht van een troepje overlopers uit de achterzaal. Rienk was al opgeschoven tegenover het „Stilleven"; hij ging er half met de rug naar toe staan, verwachtend dat de anderen het wel zouden ontdekken zonder zijn toedoen.

Het zou zo belachelijk zijn om nog eens naar die naam te wijzen. Want wie was Van der Mark die onderaan, fors, duidelijk, die signatuur had gezet? De voldane schilder was hij, ja; en dezelfde die kinderlijk, op het laatst waarschijnlijk, die spijltjes van het rek voor de smidse er neergestreken had... en in de opgaande sleuf langs de kerk die paar elkaar

tegemoetwandelende figuurtjes... en de witte pastorie, puur-raak met de eerste vegen... Nu wist hij — zelf wist hij het — hoe dat geweest was: de haast verlamdende vrees voor mislukking als hij de toon niet trof van de nuances in grijs rondom dat volmaakt gestemde centrum. Goddank, hij had nu gezien, dat het geslaagd was. Waardoor? Door een tevoren, op zijn eenvoudigst berekend gebruik van het materiaal? Onzin. Hij kende natuurlijk trucjes, die hij maar in schema behoefde te verwisselen om een vlak te vullen, dat het van gelijke stemming bleef — maar...

Neen, overdacht hij, — die geeft, hem wordt gegeven, en zo... heeft hij altijd. — Rienk van der Mark gevoelde zich rijk en gelukkig; en van die banaliteit, als men dat zo noemen wilde, kon hij leven. Hoelang? Vandaag; misschien korter; met de hoop achterhands, dat de vreugde terugkomt wanneer men al twijfelt; niet jaloers zijn, niet wangunstig, nooit voorbarig. —

Hij keek om zich heen: Tuinstra stond aan de overkant met iemand te praten, Peter Muizeman, op enige afstand, leunde tegen een pedestaal, onder de fletse ogen van een gipsfiguur.

Vermoeid, duizelend als een tol tegert het omvallen, zwalkte Rienk van der Mark uit het verste achterzaaltje terug.

Eigenlijk had hij haast; maar hier en daar, nu links dan rechts, werd hij weerhouden. En dan dacht hij: dit is beslist de laatste keer dat ik nog weer even naar iets kijk; het is zo'n hopeloze warboel onder mijn kruin, dat ik me machteloos voel om nog ooit een penseel te hanteren.

De wanden overschouwend, zag hij als het ware al die makers, gespierd in hun eerste drift oprijzen, bijna meteen daarop creperen onder hun stukken, waarvan sommige nors en ingetoomd, andere frivol, coquet, of schaterend over hen triomfeerden.

„Wat is een mens een vod naast zijn product. Het eindige, het verschrompelende, tegenover dat wat zich handhaaft en zich bestendigt. Inderdaad: het leven is kort, de kunst is lang.” —

In een hoek bij de hall hielden enkele bestuursleden zich op in een gesprek, niet zo geheimzinnig alsof hun stramme armen daar iets schandaligs of lachwekkends hadden te bedekken, maar toch met gebaren die aan een soort kneveling herinnerden. Rienk waagde zich in hun nabijheid met het wrevelgevoel van een verslagene. Om welke reden? — hij zou het zelf niet kunnen zeggen.

Bertus Buysman draaide tweemaal het hoofd in zijn richting: geen teken van ergernis, laat staan van belangstelling. En toen, op een gegeven ogenblik, besefte Van der Mark, dat hij hier enkel stond te flikflooien om een of andere attentie. Zo kinderachtig was nu de man die straks rustig geweten had, dat hij niemand naar de ogen behoefde te zien; dat hij slechts te gehoorzamen had van tijd tot tijd, zonder te loeren naar bedankjes.

Hij verwijderde zich haastig; terwijl hij de trap afliep, in een vleug van frisse lucht, zag hij door de open voordeur die beheinde plek van de straat al weer als een podium, vanwaar hij aanstonds snel het pad zou kiezen dat wegschoot tussen de menigte.

Langs die weg dook hier en daar een gelaat op dat hem even boeide, door de oogopslag, door de glanzende convexe vorm tegen de schemering; maar herhaaldelijk meende hij verbeeldingen te herkennen op allerhande

wijzen, zoals ze hem straks in de zalen verschenen waren. En elk op haar beurt leek hem toe te fluisteren: geloof ik mij, ik besta. —

„Omringd door duizend spiegelingen...”: die gedachte viel hem in, zij werd verschoven door een of ander voornemen dat zich plotseling opdroeg, en het volgende moment al weer onvindbaar was.

In een winkelstraat, langzaam, al langzamer op- en afstappend langs het trottoir, keek Rienk van der Mark gedurig om naar een kleine figuur op wacht tussen de heldere vitrines van een modemagazijn: Sandrina Wijs... Vervolgens begaf hij zich, gewoon, man van de klok en door geen droom meer verward, naar huis, waar men om deze tijd dekte voor het avondeten.

VII

De dagen van Maart waren voor het merendeel regenachtig, dus kil, maar niet bepaald guur. Sedert de omstreeks Nieuwjaar ingetreden kou, met ijs en sneeuwjacht die beide plotseling weer heen waren, bleven straat en land vies, doods. Pas in het begin van April trokken de buien weerom, bij pozen was het landschap dunnetjes wit.

Rienk had die eerste korte wintertijd verzuimd, wel niet met zijn gedachten, zijn voornemens, maar tot werken buiten was het toch nooit gekomen. Hij had er spijt van elke dag daarna, hetgeen soms bijna aanleiding werd om van neerslachtigheid tot de nog somberder natuur te gaan; want hoe lekker om in een egale toon te doen zouden nu het land, de dijk, het water zijn, hoe halfwaaks tussen de stammen die woninkjes buiten de dorpsbuurten.

Maar hij had toen dat grote fleurige stuk onderhanden; het heldere palet, die telkens weer trouwe en boeiende geleider bij deze arbeid, mocht hij niet verwisselen.

Nadat dit werkstuk, zo diep bevredigend dat de voldoening hem bijna vadzig maakte, voltooid was, leefde intussen nog steeds het verlangen naar weer zo'n onverhoedse dag met volop sneeuw.

Toen het er eindelijk naar uitzag of zijn kans kwam, bleek ze maar nauwelijks een schijntje te zijn van wat hij zich voorgesteld had. Hij was al vroeg met de bus uitgereden, de polder in, telkens geneigd om het hier, dan daar te wagen, maar hij liet zich toch weer verder meenemen, omdat hem altijd nog iets beters, stouters, voor de geest rees. Tenslotte stond hij in een andere stad ergens aan een nieuwe kade, met een uitzicht waarin zelfs geen detail hem aanstonds aantrok.

Besluiteloos en zuchtend drentelde hij op en neer, terwijl onder de kwakkelende atmosfeer smeltvlakken in de sneeuw begonnen door te schemeren. Totdat juist dit gebrokkel, deze braak en nieuwbouw van vormen, associaties in hem wakker riepen, die hem om allerlei mogelijkheden bekoorden.

Maar niets nog drong hem ertoe, zijn gereedschap ter hand te nemen. Hij liep de huizenkant, de wal langs als een leurder die geen moed heeft om aan te kloppen.

Een beetje tot vermaak van zichzelf stapte hij daar rond, zich herinnerend hoe hij vroeger meer dan eens werkelijk angst te overwinnen had gehad voor hij onder het oog van iedereen aan de gang durfde gaan. Daar had hij nu geen last van. Indien zijn buit voor vandaag hier ergens ver-

scholen lag, dan zou hij geduldig op dit terrein arbeiders en voorbijgangers nog een poos in de weg lopen, tot hem opviel wat hij zocht.

Er waren natuurlijk onderwerpen voor het grijpen, verder de stad in, of eerder nog terug, in de buurtschappen langs de poldervaart. Maar neen, ook hier, van dit en dat bij elkander, moest iets te maken zijn.

Rienk keek van de kade op het sloopje neer dat in de bocht lag voor de pakhuizen. Hij stond er veel te dicht op, hij bezag het zoals een koper het zou schatten; tevoren, uit de verte, had het zijn aandacht getrokken, zo prachtig omhoog met het brede achterstuk, met de zinking van de bakboordslijn. Om te bekoelen van zijn eerste visie neusde hij daar rond in de holten om de roef, in de vensternisjes, in de achterkuil van het ruim; tussen de voorwerpen van allerhande formaat, waarbij hij overlegde hoe men ze moest hanteren.

Al voor de tweede maal dook een vrouw op tussen de deuren; van haar schort sloeg zij een slip over schouder en hals en vroeg met de hand boven haar ogen, of meneer iets zocht.

„Jawel, iets om te schilderen.”

„Hoe dat zo? Zonder werk?”

„Helaas, maar dat kan elk ogenblik veranderen.”

„Meneer heeft de moed niet verloren?”

„Soms, maar nu juist niet.”

Ze bekeek hem wantrouwig; haar blik viel op het houten koffertje naast de kaaiering. „De schipper is van boord,” zei ze, om daarna plotseling met een schuwe knik te verdwijnen.

Rienk, schoorvoetend, verwijderde zich alsof hij zich werkelijk afscheept voelde. Jammer: met wat minder geheimzinnigheid was het hem allicht gelukt binnen te komen. Zo ontgingen hem tijdens het spel toch weer de kansen. Met het vergelijken van mogelijkheden verstreek de tijd.

Hij huiverde, terwijl hij kleums langs het water voortliep, dat inplaats van zijn fantasie te binden, alle herinneringen van daarstraks scheen te vermorsen.

En dan, onder het gaan, be kroop hem ineens een vreemde lust, een wreedaardig verlangen om iets dat nog hinderlijk in hem stand hield af te breken.

Zoals de rimpeling van het water het beeld verbrokkelde, vervormde, om het ergens onder de oppervlakte weer te herstellen, echter in een gans andere betrekking van de delen onderling, zo geraakten bij hem de vormvoorstellingen uiteen en weer tot elkander. Steeds in snellere opeenvolging. Het ene ogenblik bracht hem in verwarring, het volgende maakte hem blij met een helder, evenredig visioen.

Geruime tijd wandelde Van der Mark verder, met neergeslagen blik, waardoor hij telkens slechts de aanzet van de voorwerpen zag, lijnen, fragmenten, schakelingen van licht en schaduw.

Dit alles, terwijl hij het beurtelings toeliet en verdrong, maakte hem tegelijk een speler met een idee. Hij ontdekte de mogelijkheid van nieuwe vormwordingen, waarmee een nieuwe fase in zijn kunst zou kunnen aanvangen.

Hij was bezig, stelde hij vast, met in zich die al te gereede bekoring van de totaalindruk te verstoren. Hij deed het weliswaar nog op een bijna geniepig manier, alsof hij weifelde tussen afkeer en liefde. Juist aan deze weifeling zou misschien alles toch te gronde gaan, het oude, namelijk de

schilderij die als het ware uit het landschap in de lijst glipt, maar ook dat andere, dat zich scheen aan te kondigen: het stuk dat in, uit het vlak wordt opgewerkt, gebouwd...

Het gesprek dat hij met zichzelf hield steeg langzamerhand over in een beklag, windgesuis dat voortlamenteerde met zijn eigen stem. Niet altijd, toch dikwijls, als er moeilijkheden waren, begon zo dit bidden, dat spreken omhoog. Daarbij het gevoel van verdoemdiging, van neerzitten in de diepte, onderwijl steeds bijna klaar om met een brave zucht van verlichting op te staan.

Hij zag zich, als tengere knaap, nog in het ledikant liggen, onbeweeglijk, de ogen dicht, totdat hij schok na schok wegzank. En dan eindelijk, in die zwevende toestand, kon hij klagen, mokken, vleien, tegenover een wonderlijk streng gelaat, dat op een vismasker leek in groenblinkend water. Altijd daarna ontzwoom hij ook naast dit zwijgzame, toelisterende gezicht, dat hem bij het afscheid beloonde met een veelbelovende glimlach.

Merkwaardig, dat deze kinderlijke toevlucht tot het onzienlijke, het wachten op zijn plastische vertoning, zich nu scheen te herhalen. Het was belachelijk, een gevolg van infantiele vrees, of in elk geval zeker van een zieke verbeelding. Hij had toch waarlijk betere inzichten opgedaan, betere ervaringen ook, om plotseling weer tot een soort animisme te moeten vervallen.

Was hier misschien het gevaar aanwezig, waarvoor zijn vader hem wel eens gewaarschuwd had?; met de woorden: „Pas toch op, dat je fantasie je redelijk-zedelijke godsdienst niet verdringt, of verwatert, hoe zal ik zeggen... dat je je niet begint op te houden met allerhande oudwijfse fabelen. Je kunst is vrij, jawel, maar...”

Maar; en de rest werd dan als bedekt met een behoedzaam gebaar, dat niettemin nog nadrukkelijk genoeg was, namelijk voor zover het dan toch dit beduidde: zo gauw je merkt, dat juist die vrijheid op een of andere manier in het gedrang komt, word dan voorzichtig: dan is er iets niet in de haak.

Vader had eigenlijk altijd nog wel het spel kunnen verdragen, als het luchtig bleef en echt plezier meebracht; maar de krampachtige ernst, alsof er een laatste levensvraag in het geding was, daar werd hij onrustig van.

Rienk voelde nu opeens meer waardering voor deze houding. Juist, dacht hij: houding!, want hij zag zijn vader veel duidelijker dan hij hem hoorde. Hij kon het hem, nu achteraf, niet eens zo erg kwalijk nemen, dat hij hem in een vak had willen plaatsen, waar het vrijwel uitsluitend op ambachtelijke toepassing aankwam.

Misschien werd het tijd voor hem om op zulke opvattingen eens terug te komen. Niet om weer in het oude vak terug te keren. Uitgesloten, geen denken aan. Schrikkelijke bedreiging van de vrijheid! Neen, maar toch meer tucht, gebondenheid in een bepaalde richting.

Moest hij dan die verbeeldingslust van daareven bedwingen? Welneen, waarom? Ja toch: dwingen, vastigheid geven, vorm. „Welnu, dit vastgesteld zijnde, begint het werk, de voorbereiding,” zei hij tot zichzelf. Hij liep haastig opgewekt, terug, met een nu weer vrije, onbenepen aandacht voor allerlei wat hem straks langs het pad niet opgevallen was.

VIII

Toen Rienk op straat kwam, leek het hem toe of de atmosfeer buiten al even flets was als het aanzien van zijn atelierruimte.

Dit trof hem temeer omdat hij naar beneden was gegaan met ergernis over het schrale licht, het bleke armtierige voorkomen van de dingen, de dofheid van de kleuren: alsof alles door molm en kalkwitsel was aangevreten.

Hij koesterde verwijt jegens de verwaarloosde toestand van de zolder en verwonderde er zich nu over, dat hij altijd zo voldaan was geweest met juist de onaanzienlijkheid van die omgeving.

Opeens had hem zoëven de vrees bekropen dat zijn werklust er zou verschralen tot een bedeesd dilettantisme, tot een soort gevaarloze nijverheid.

En nu zag dit oude, wrakke stadsdeel er ook al zo verschoten uit onder de nauwlijks schuimende lucht. Een plotselinge vertedering, die niets bepaalds aanging en toch alles en ieder omving, maakte Rienk een ogenblik besluiteloos. Het hoofd achterover tussen de opgetrokken schouders bleef hij staan.

Daarop was, wonderlijk genoeg, de verwachting weer terug in zijn hart: want immers hij voelde in het wemelen van de wind iets als de aantocht van een overdadige zegen. Zijn blik, terwijl hij omkeek langs de boog van het plein, bereikte het lichte, tegen de gevels opstuivende, bladgroen. Toen eerst proefde hij de frisse, zuivere smaak van de lente.

De stad was onwezenlijk, maar tegelijk als in een wording die zich, scheen het, sprongsgewijs van oogopslag tot oogopslag voltrok. De harts-tocht van de ontdekker begon Van der Mark te drijven; de verschillende steegingen, die over een korte afstand markant zichtbaar waren, werden hem evenzoveel poorten naar een nieuw geluk.

En hoe was nu dit geluk? Was het zo verheven, zo ver weg, dat iemand de moed om zich erheen op pad te begeven moest onzinken? Neen; ineens wist hij ongeveer hoe het was, hoe simpel en groot tegelijk. Er kwam hem een beeld voor ogen: een heldere ruimte, verdeeld over twee ineenlopende kamers waar hij enkele jaren geleden een bezoek had gebracht aan een jonge schilder, die nu en dan aan de Academie doceerde.

In de vertrekken hingen schilderijen in bonte maar vredig en boeiend op de beschouwer werkende kleuren. Hij herinnerde zich niet alle voorstellingen meer, maar wel de behagelijke zielsstemming die hem vervuld had: alsof hij, gezeten tegen de achtergrond van dat sierlijk-evenwichtige werk, geruggesteund werd en alsof zo het besef al zekerder werd, dat nu niets meer scheef kon gaan, niets meer dreigde. Dagenlang daarna was de overtuiging hem bijgebleven dat hij zou slagen, dat elke machteloosheid voorbijging om plaats te maken voor een nieuwe kans.

Hoe het mogelijk geweest was, of de schilder en de omgeving hem zo imponeerden dat alles gewichtiger leek dan het was, in elk geval, een op zichzelf onbetekenende mededeling had sterk bijgedragen tot dat gevoel van stevigheid. In het gesprek had Mobach zijn teleurstelling geuit dat hij de dag te voren — een prachtige morgen met de eerste merkbare kenting van de zomer naar de herfst — niet naar buiten had kunnen gaan om er te werken. In die enkele woorden waren de spijt en het verlangen zo zichtbaar gemengd geweest, dat plotseling zijn ogen opgloeiden, echter

niet om de omstandigheden te verwensen die hem verhinderd hadden, maar om met een reeds weer nieuwe visie het plan te projecteren dat hem voor de geest had gestaan toen hij de ochtend tevoren bekoord was geworden door de vreemde, warme helderheid van het daglicht.

Welnu, in zo'n ogenblik, waarop de emoties van een onherstelbaar verzuim zich met het ongedoofde verlangen verbonden tot een nieuwe drift, daarin lag het geluk.

Men moest het zich door een vurige, blijmoedige volharding, zonder wraakgierigheid, dienstbaar maken. —

Terwijl hij opgewekt en vriendelijk zowel huizen als voorbijgangers toelachte, doorliep Rienk vele straten. Zijn gedrag viel natuurlijk niemand op. Er passeerden in de stad dagelijks vreemder en veel uitbundiger mensen. Alleen een vrouw beantwoordde hier en daar zijn glimlach, hetgeen hem eerst verwonderde, maar spoedig bedreef hij het kijken en omkijken naar jonge dames als vermaak, om te weten hoe vaak het hem gelukte op die manier de aandacht te trekken.

Ondertussen bleef hij zich bewust van de eigenlijke bedoeling van zijn tocht: het opsporen van een woning. Geen werkplaats, een woning! Zijn eisen waren anders dan vroeger. Om aan die nieuwe wensen voldoende karakter te geven, bedronk hij zich van te voren als het ware al vast aan alles wat hem schoon, aantrekkelijk en weelderig toeleek; opdat hem straks niets begerenswaardig zou toeschijnen, tenzij het zijn verwachting minstens nog bijna overtrof.

De herinnering aan de hoge, lichte vertrekken van Mobach bleef hem gedurig bij. Misschien zou ook hij in zo'n omgeving zulke goede besluiten kunnen nemen, en uitvoeren, met dezelfde beheerste gratie en zekerheid die hem, elke keer als hij die schilder daar gadesloeg, met zoveel bewondering vervuld hadden.

Bij het vooruitzien in de toekomst gleed er echter een vluchtige schaduw over zijn levensverschiet. Over enkele maanden zou hij de onkosten hoogstwaarschijnlijk uitsluitend uit inkomsten moeten bestrijden.

De doodeenvoudige plicht die hem voor de eerste tijd werd opgelegd bestond dus in de aanmaak van een voorraad, van schilderijen, tekeningen, of wat hem het gemakkelijkst voor de hand zou liggen. Bij dit punt van zakelijk overleg dook, voor de tweede maal vanmorgen, Andrenga op, om de onzichtbare begeleider te zijn die hem bemoedigde.

Hij hoorde met Sjaaks nadrukkelijke intonatie het volgende: „Mensen als jij zouden willen dat wij enkel boeken uitgaven die zagezegd voor de eeuwigheid geschreven zijn, louter eersterangs werk. Hoog ideaal, jazeker, maar het zou er op neerkomen dat we jaren achtereen niet konden leveren. En wat is — denk het je in — een zaak zonder voorraad? Dus: boeken aanmaken, je weet wel van die bundeltjes bedrukt papier met een aantrekkelijk bandje erom. En dan maar voor elke uitgave een pleidooi voeren alsof het iets gold dat nóg nodiger is dan brood... Kijk: het beetje onafhankelijkheid dat je nodig hebt... onder anderen om nu en dan een werkelijk eersteklas werk te kunnen lanceren... maar ook onder meer om te stáán, begrijp je wel?... liever gezegd: om te merken dat je nog staat... dat verwerf je door je te schikken in het absolute onvermijdelijke.”

Inderdaad, Andrenga's redeneringen waren soms sterk, al viel het te betwijfelen dat hij er zelf onder boog. Maar in ieder geval was dat een methode van ontwapening. De eeuwig geharnaste wordt een lomperd, hij

heeft geen flair en misschien zelfs geen echte verbeelding, dacht Rienk. Moedeloosheid en gebrek aan, vooral scheppende, fantasie, twee toestanden die voor zijn besef onverbreekelijk met elkander verbonden waren, leken hem nu allerverschrikkelijkst. Echter, zulk een lot, voelde hij, rustte niet op hem, vandaag niet en nooit.

Hij was immers geroepen, dat wilde zeggen: hij werd telkens aangesproken. Het mocht vaak schijnen dat hij een eenling was, een geïsoleerde — de werkelijkheid was anders: er was verkeer, met de dingen, met mensen — ook al kweekte hij dan geen innige vriendschapsverhoudingen — met de Onzienlijke Wiens aanwezigheid hem toch eigenlijk geen dag ontging. Van deze verborgen omgang was hij weliswaar een te behoedzaam, een niet al te vlot, schuchter getuige: waarlijk niet steeds uit bescheidenheid, eerder door, verheimelijkte, hoogmoed, uit angst om iets prijs te geven.

Rienk bemerkte, dat in zijn gedachten over dit alles nog zoveel voorbehoud was, dat, zou hij ze uitspreken, juist de besten in zijn naaste omgeving hem van koelheid konden verdenken die zelfs tegenover God stand hield.

Was dat zo? Was hij onverschillig? Welneen, hij was, van harte, ernstig. Het schuwen van gezelschap was maar al te dikwijls een gevolg van de vrees voor ontdekking door de ander, dat die Van der Mark toch wel serieus moest zijn. Van zijn werk mochten ze dit vrij betuigen, het was de hoogste lof; voor zijn persoonlijk levensgedrag gold zoiets echter wel ongeveer als een verschijnsel van degeneratie: een kunstenaar die het nauw, neemt, stel je voor...:

„Vervloekte nawerking van het bloed, mijzelf kittelt nog het vooroordeel van mijn geslacht!” — nijdig schoot hem de opmerking over de lippen. Maar meteen was hij al weer zo blij met deze vrucht van zelfcontrôle, dat er een even hartelijke lach in hem opsprong en tegelijk de verwachting dat hem eens — in een flits, of als een duurzamere genadegift, dat zou dan wel blijken — de ware vrijheid ten deel zou vallen. Hij noemde haar nu zowaar: de christelijke vrijheid, evenwel met het voorgevoel, dat hij dan altijd pas zou weten wat dat was als hij haar zegening volkomen argeloos reeds had verbruikt.